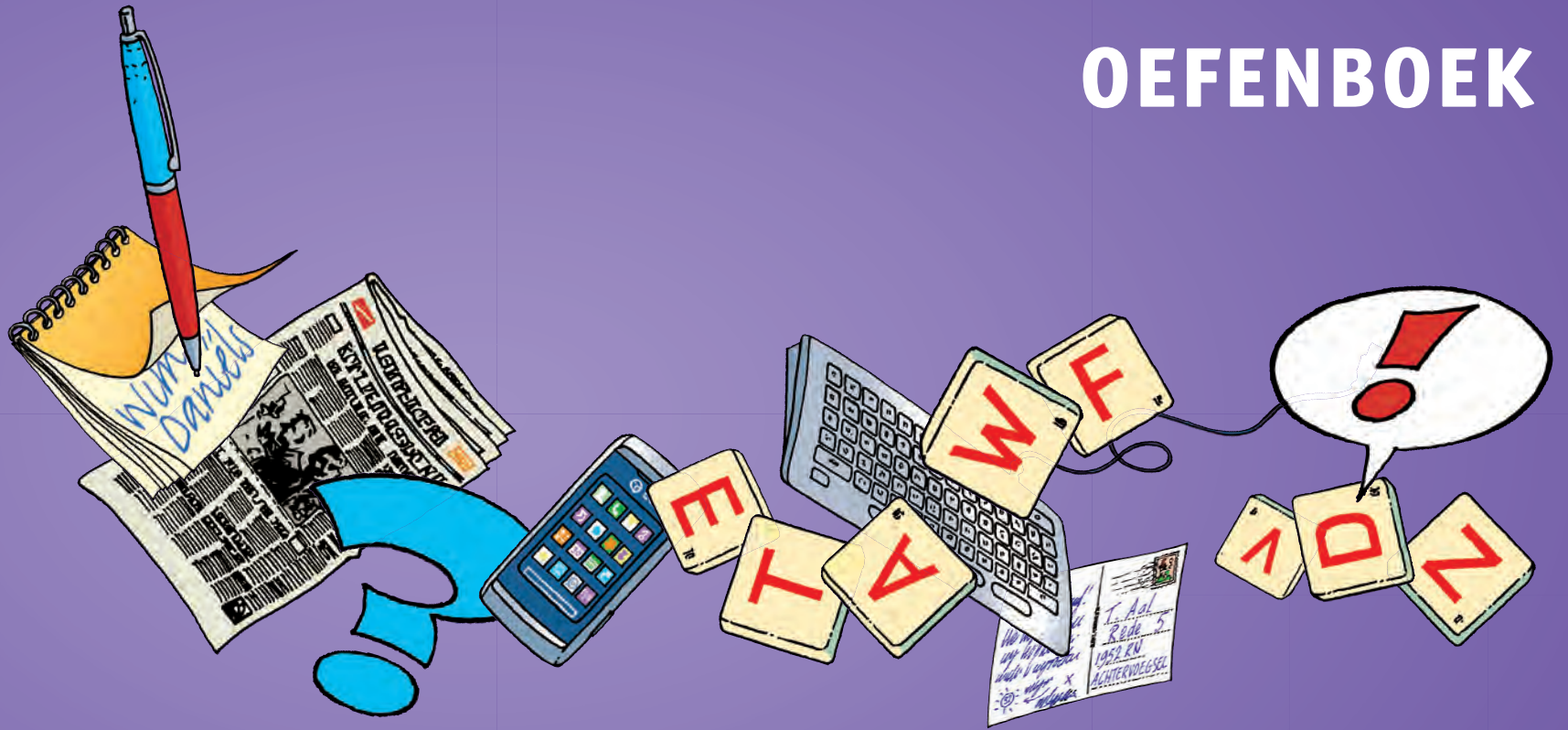


# OEFENBOEK



HET GROOTE

TAAALBOEK

# HET GROTE TAAALBOEK

## *Oefenboek*

**Henriette Boersma  
Wim Daniëls  
Jolanda Kuiper  
Wieteke van Veen**

**Scala leuker leren  
Groningen**

**In deze online publicatie zijn delen van dit boek opgenomen.  
Koop het boek voor de volledige publicatie.**

Ontwerp Hans Bastiaan Busking bno, Groningen  
Opmaak Zo Grafisch bureau voor grafische communicatie, Groningen  
Illustraties Teun Berserik, 's-Gravenhage

2 3 4 5 6/ 17 16 15 14 13

© 2010 Scala leuker leren bv, Groningen, The Netherlands

[www.scalaleukerleren.nl](http://www.scalaleukerleren.nl)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise without prior written permission of the publisher.*

ISBN 978 9077990 65 0

NUR 191



# Woord vooraf



*Het Grote Taalboek – Overzicht* is een naslagwerk over alles wat je op de basisschool over taal leert. Dit boek is het bijbehorende *Oefenboek*. In dezelfde volgorde als in *Het Grote Taalboek – Overzicht* worden oefeningen aangeboden die opklimmen in moeilijkheidsgraad. De oefeningen zijn bedoeld voor de bovenbouw. Het eindniveau is dat van groep 8 en reikt hier en daar zelfs verder.

De regels die in *Het Grote Taalboek – Overzicht* worden uitgelegd, komen in dit *Oefenboek* beknopt terug in de instructies. Door de indeling per taalonderwerp kun je in dit *Oefenboek* gemakkelijk oefeningen zoeken bij taalonderdelen waarvoor je graag extra wilt oefenen. Het *Oefenboek* is niet bedoeld als werkboek. Het is de bedoeling dat je de opdrachten in een schrift maakt, ook als er invulpuntjes staan. Met het uitneembare antwoordenboekje kun je de opdrachten zelf nakijken.

De oefenstof uit dit boek is op de basisschool vaak verdeeld over verschillende vakken zoals lezen, begrijpend lezen, schrijven, luisteren, spreekbeurt en taal. In *Het Grote Taalboek* is de stof geordend volgens de bouwstenen van de taal: van klanken en letters naar woorden, naar zinnen, naar teksten. *Het Grote Taalboek* besteedt veel aandacht aan de regels van de taal. Daarom is er ook voor grammatica ruime aandacht, al komt dat niet voor in de Cito-eindtoets basisonderwijs.

In het hoofdstuk *Klanken en Letters* staat logischerwijs vooral stof van de onderbouw van de basisschool. De moeilijkheidsgraad is hier lager dan die in de andere hoofdstukken. Het hoofdstuk *Vaardigheden* bevat oefenstof voor het verwerken en produceren van grotere teksten en biedt onder andere een goede leidraad voor het schrijven van een werkstuk. In *Het Grote Taalboek – Overzicht* zijn in het hoofdstuk *Vaardigheden* ook paragrafen over spreken, luisteren en debatteren opgenomen. In dit *Oefenboek* worden op het gebied van de mondelinge vaardigheden geen oefeningen aangeboden omdat de schriftelijke vorm niet voldoet voor het oefenen en controleren van gesproken teksten.

*Het Grote Taalboek* bevat ook hoofdstukken met stof waaraan op de basisschool niet per se aandacht wordt besteed, zoals *Wat is taal?* en *Namen*. De oefeningen in deze hoofdstukken hebben niet het doel systematisch te trainen, maar bieden quiz-achtige opdrachten om de stof te overhoren. De vragen zijn zo gepresenteerd dat je er ook wat van opsteekt als je de bijbehorende hoofdstukken uit het *Overzicht* niet hebt gelezen.

Groningen, augustus 2010  
*de uitgever*

# Inhoud

---



## ***Wat is taal?***

- 1 Ontstaan van taal 8
- 2 Een taal leren 9
- 3 Het ontstaan van het Nederlands 9
- 4 Hoe het Nederlands gegroeid is 10
- 5 Nederlands buiten Nederland 11
- 6 Taalvarianten 12



## ***Klanken en Letters***

- 7 De klanken van onze taal 15
- 8 De letters van onze taal 28



## ***Woorden***

- 9 De betekenis van woorden 31
- 10 De vorm van woorden 36
- 11 Woordsoorten (taalkundige ontleding) 52
- 12 De spelling van woorden 84
- 13 Woordkeuzefouten 98
- 14 Woordenboeken 99



## ***Namen***

- 15 De betekenis van achternamen en voornamen 104
- 16 De vorm van achternamen 105
- 17 Namen van dieren en planten 105



## **Zinnen**

- 18 Zinsontleding (redkundige ontleding) 106
- 19 Zinsbouwfouten 120
- 20 Leestekens 122



## **Bijzonder Taalgebruik**

- 21 Stijlfiguren 131
- 22 Spreekwoorden en zegswijzen 135
- 23 Werkwoordelijke uitdrukkingen, koppels en uitroepen 138
- 24 Proza en poëzie 139



## **Teksten**

- 25 Tekstinhoud en tekstopbouw 164
- 26 Tekstdoel en tekstsoort 179



## **Vaardigheden**

- 27 Leesdoelen en leesstrategieën 202
- 28 Samenvatten 224
- 29 Een onderwerp kiezen en informatie verzamelen en selecteren 226
- 30 Schrijven voor publiek 232

## **Bronvermelding 240**



# Woorden

## 9 De betekenis van woorden

### Herkomst van woorden

Woorden kunnen op allerlei manieren ontstaan. Woorden kunnen zijn afgeleid van woorden uit andere talen, of van namen van personen, van landen of streken, van het materiaal waar iets van gemaakt is, van lichaamsdelen, van de vorm, van een geluid, enz.

**1** Probeer te bedenken waarvan het woord is afgeleid. Kies uit: materiaal • vorm • naam • lichaamsdeel • telwoord • geluid

- |                    |                      |                       |
|--------------------|----------------------|-----------------------|
| <b>a</b> sissen    | <b>g</b> aspirientje | <b>m</b> handelen     |
| <b>b</b> magneet   | <b>h</b> octopus     | <b>n</b> koolhydraten |
| <b>c</b> champagne | <b>i</b> uniek       | <b>o</b> decibel      |
| <b>d</b> slok      | <b>j</b> circuit     | <b>p</b> centraal     |
| <b>e</b> neuzelen  | <b>k</b> kalksteen   | <b>q</b> tikken       |
| <b>f</b> duel      | <b>l</b> brommer     | <b>r</b> koppig       |

### Synoniemen

Synoniemen zijn woorden die dezelfde of bijna dezelfde betekenis hebben.

**2** Geef een ander woord voor:

kalm  
slim  
lief  
vreemd  
kwaad  
zoen  
leuk  
eng  
spreken  
prachtig  
komisch

**3** Zoek een woord met dezelfde betekenis uit de andere kolom.

- |                  |    |              |
|------------------|----|--------------|
| <b>a</b> herrie  | 1  | jammer       |
| <b>b</b> auto    | 2  | muur         |
| <b>c</b> fiets   | 3  | eetlust      |
| <b>d</b> voedsel | 4  | wagen        |
| <b>e</b> wand    | 5  | kostbaar     |
| <b>f</b> duur    | 6  | werk         |
| <b>g</b> razen   | 7  | tekeergaan   |
| <b>h</b> honger  | 8  | meedogenloos |
| <b>i</b> helaas  | 9  | eten         |
| <b>j</b> wreed   | 10 | rijwiel      |
| <b>k</b> arbeid  | 11 | kabaal       |

**4** Zoek de synoniemen bij elkaar.

- |                       |    |              |
|-----------------------|----|--------------|
| <b>a</b> huwelijk     | 1  | sjaal        |
| <b>b</b> verrukkelijk | 2  | bang         |
| <b>c</b> angstig      | 3  | huis         |
| <b>d</b> want         | 4  | verdrietig   |
| <b>e</b> weifelen     | 5  | kletsen      |
| <b>f</b> das          | 6  | moeilijkheid |
| <b>g</b> kwebbelen    | 7  | bruiloft     |
| <b>h</b> droevig      | 8  | meteen       |
| <b>i</b> woning       | 9  | aarzelen     |
| <b>j</b> probleem     | 10 | handschoen   |
| <b>k</b> direct       | 11 | heerlijk     |

Vaak kun je om hetzelfde te zeggen, kiezen tussen een moeilijk en een makkelijk woord.

**5** Geef een makkelijk woord in plaats van het moeilijke woord.

- |                         |                        |                        |                    |
|-------------------------|------------------------|------------------------|--------------------|
| <b>a</b> mededelen      | <b>h</b> relaxen       | <b>o</b> irritant      | <b>v</b> entree    |
| <b>b</b> duo            | <b>i</b> telefoneren   | <b>p</b> attentie      | <b>w</b> occasion  |
| <b>c</b> ellende        | <b>j</b> timide        | <b>q</b> sympathiek    | <b>x</b> strategie |
| <b>d</b> pantalon       | <b>k</b> ordinair      | <b>r</b> oninteressant | <b>y</b> charmant  |
| <b>e</b> accepteren     | <b>l</b> collectie     | <b>s</b> arriveren     | <b>z</b> idool     |
| <b>f</b> penalty        | <b>m</b> applaudiseren | <b>t</b> docent        |                    |
| <b>g</b> desalniettemin | <b>n</b> diner         | <b>u</b> reflecteren   |                    |

### Homoniemen

Homoniemen zijn woorden van dezelfde woordsoort die hetzelfde worden gespeld en uitgesproken, maar verschillen in betekenis.

**6** Vul de tweede betekenis in.

	betekenis 1	betekenis 2
<b>a</b>	bank	waar je geld leent
<b>b</b>	bord	waar juf op schrijft
<b>c</b>	hoofd	baas van de afdeling
<b>d</b>	vorst	heerser
<b>e</b>	bal	dansfeest
<b>f</b>	kater	ziekte na dronkenschap
<b>g</b>	graven	edelen
<b>h</b>	nagel	spijker
<b>i</b>	toeval	flauwte
<b>j</b>	veer	spiraal
<b>k</b>	klaar	helder
<b>l</b>	rek	veerkracht
<b>m</b>	muil	type slof/schoen
<b>n</b>	kas	glazen gebouw om gewassen te kweken

### Homofonen

Homofonen zijn woorden die hetzelfde worden uitgesproken, maar anders worden gespeld en een verschillende betekenis hebben: wij/wei, slib/slip.

**7** Welke homofoon is bedoeld?

betekenis 1	betekenis 2
vermaalt met zijn kiezen	tegenovergestelde van warm
vacht	federatie, liga
bloedpomp	tegenovergestelde van zacht
nu	krap
aanbieding	tegenovergestelde van scherp
immers	muur
is van toepassing	daar kun je mee betalen
is verplicht	durf
hard klinkend	muziekinstrument
parasiet	jonge vrouw
gezing	verleden tijd
	enkelvoud van laten
grote muis	groot wiel

## Antoniemen

Woorden zijn elkaars antoniemen als ze het tegenovergestelde betekenen. Antoniemen zijn tegenstellingen.

**8** Wat is het tegengestelde?  
Zoek ze bij elkaar.

- |   |        |   |        |
|---|--------|---|--------|
| a | rijk   | 1 | dun    |
| b | hoog   | 2 | nat    |
| c | dik    | 3 | koud   |
| d | klein  | 4 | arm    |
| e | warm   | 5 | buiten |
| f | droog  | 6 | laag   |
| g | binnen | 7 | groot  |

**9** Wat is het tegengestelde?  
Zoek ze bij elkaar.

- |   |      |   |          |
|---|------|---|----------|
| a | open | 1 | weinig   |
| b | snel | 2 | lelijk   |
| c | goed | 3 | oud      |
| d | hard | 4 | dicht    |
| e | veel | 5 | zacht    |
| f | jong | 6 | langzaam |
| g | mooi | 7 | fout     |

**10** Wat is het tegengestelde?  
Zoek ze bij elkaar.

- |   |          |   |           |
|---|----------|---|-----------|
| a | aardig   | 1 | zoet      |
| b | overdag  | 2 | droevig   |
| c | bitter   | 3 | gezond    |
| d | goedkoop | 4 | links     |
| e | rechts   | 5 | gemeen    |
| f | vrolijk  | 6 | 's nachts |
| g | ziek     | 7 | duur      |

**11** Wat is het tegengestelde?

- |   |        |   |          |
|---|--------|---|----------|
| a | kort   | h | moeilijk |
| b | zwart  | i | spannend |
| c | lekker | j | overall  |
| d | smal   | k | achter   |
| e | vol    | l | slordig  |
| f | winst  | m | slim     |
| g | zwaar  | n | ver      |

**12** Wat is het tegengestelde?

- |   |        |   |         |
|---|--------|---|---------|
| a | vraag  | h | nooit   |
| b | nu     | i | noord   |
| c | zelden | j | donker  |
| d | met    | k | nieuw   |
| e | alleen | l | vroeger |
| f | krom   | m | bot     |
| g | meer   | n | vuil    |

**13** Wat is het tegengestelde?

- |   |           |   |         |
|---|-----------|---|---------|
| a | ochtend   | h | wel     |
| b | beneden   | i | zomer   |
| c | sterk     | j | niemand |
| d | druk      | k | pech    |
| e | ouderwets | l | geopend |
| f | leugen    | m | plus    |
| g | start     | n | veilig  |

**14** Ook werkwoorden kunnen elkaars tegenovergestelde zijn. Wat is het tegenovergestelde?

- |            |           |
|------------|-----------|
| huilen     | vergroten |
| winnen     | kopen     |
| blijven    | spreken   |
| goedkeuren | klimmen   |
| beginnen   | trouwen   |
| geven      | duwen     |
| komen      | slagen    |
| raken      | breken    |

**15** Zoek de tegenstellingen bij elkaar.

- |   |            |   |               |
|---|------------|---|---------------|
| a | accepteren | 1 | bevestigen    |
| b | invoeren   | 2 | wantrouwen    |
| c | ontkennen  | 3 | bevoordelen   |
| d | versnellen | 4 | kwelijk nemen |
| e | vergeven   | 5 | weigeren      |
| f | vertrouwen | 6 | verwaarlozen  |
| g | verzorgen  | 7 | afschaffen    |
| h | benadelen  | 8 | vertragen     |



**16** Wat is het tegenovergestelde? Kies uit:  
 helder • dubbel • fijn • gevolg • heel • eeuwig • aftrekken • daar • verdedigen • zenuwachtig • belonen • vals • stilte • lui • verdriet • vloed • loskoppelen • meervoud • delen • verschillend • verzenden • dwerg • verleden • voordoen • levend

toekomst	eerlijk	reus	ijverig	ontvangen
gelijk	ontspannen	vermenigvuldigen	oorzaak	hier
tijdelijk	nadoen	dood	samenvoegen	enkelvoud
aanvallen	enkel	half	troebel	grof
eb	optellen	straffen	lawaai	plezier

### Hyperoniem en hyponiëm

Hyper betekent boven en hypo betekent onder. Hyponiëmen zijn woorden die een subcategorie zijn van woorden die hyperoniem zijn. Een hyponiëm valt dus onder een hyperoniem.

hyperoniem	hyponiëm
bloem	roos, narcis, tulp enz.
gebouw	school, huis, kerk, flat, enz.

**17** Zet de woorden in de juiste kolom.  
 gitaar • appel • piano • verdriet • pop • bank • banaan • boosheid • fluit • stoel • bal • aardbei • blijdschap • knikker • kast

muziekinstrument	meubel	fruit	speelgoed	gevoel

**18** Wat hoort er nog meer bij? Vul nog 3 woorden in.

hyperoniem	hyponiëm
dier	hond, ... , ... , ... , enz.
kleding	trui, ... , ... , ... , enz.
familie	vader, ... , ... , ... , enz.
drank	melk, ... , ... , ... , enz.

**19** Vul 4 woorden in de tweede kolom.

hyperoniem	hyponiëm
vervoermiddel	
beroep	
groente	
seizoen	

**20** Bedenk bij elk woord een hyponiëm en een hyperoniëm.

zoogdier – hyperoniëm: dieren, hyponiëm: paard  
 broek  
 toetje

drop  
 bordspel  
 realitysoap

## Eufemisme

Mensen gebruiken een eufemisme in plaats van een manier van zeggen die ze hard of niet prettig vinden.

mensen met een verstandelijke beperking is een eufemisme voor zwakbegaafden.

- 21** Voor welk woord is dit een eufemisme? **22** Deze zinnen zijn eufemismen. Wat betekenen ze eigenlijk?
- a** interieurverzorgster
  - b** allochtoon
  - c** uitdaging
  - d** ongewenst bezoek
  - e** psychiatrische inrichting
  - f** laten inslapen
- a** Onze vader heeft het tijdelijke voor het eeuwige verwisseld.
  - b** Momenteel zit ik tussen twee banen in.
  - c** Ze hebben de hele veestapel moeten ruimen.
  - d** Hij was met hardhandige ondervragingstechnieken verhoord.
  - e** Ze hadden de boel grondig verbouwd.
  - f** Hij heeft te diep in het glasje gekeken.

## Formeel/informeel

Er zijn veel woorden die hetzelfde betekenen. Welk woord je gebruikt, hangt af van de situatie waarin je het gebruikt. Bij een *informele* woordkeuze kies je gewone, alledaagse woorden. Bij een *formele* woordkeuze kies je deftige woorden. Daartussenin zitten *neutrale* woorden die voor elke situatie geschikt zijn. Je kunt ook *modieuze* of trendy woorden kiezen en weer andere woorden horen bij *ordinair*, platvloers taalgebruik.

- 23** Dit zijn formele woorden. Wat is het neutrale woord?
- a** transpireren
  - b** urineren
  - c** niettegenstaande
  - d** relevant
- 24** Dit zijn ordinaire woorden. Wat is het neutrale woord?
- a** plee
  - b** bikken
  - c** pleite
  - d** tengels
- 25** Dit zijn neutrale woorden. Wat is een informeel woord voor hetzelfde?
- a** Tot ziens!
  - b** leidinggevende
  - c** onderwijzeres
  - d** vriend
- 26** De zinnetjes links zijn neutrale woordkeus. Zet de andere woorden in de juiste kolom van het schema.

formeel	informeel	modieus	ordinair

Ik moet naar de wc.  
Dat is erg prettig.  
Ik heb er geen geld voor.

het toilet bezoeken – plassen – zeiken – sponko doen  
hoogst aangenaam – retegoed – supadupa – hartstikke fijn  
geen duku – niet de middelen – geen poen – niet de centen

## Lettergrepen

Woorden bestaan uit een of meer lettergrepen. Een *lettergreep* bestaat uit letters die bij elkaar horen. Je spreekt ze in één keer uit. In plaats van lettergreep wordt ook wel van klankvoet gesproken.

## aantal lettergrepen

1	deur, bal, kast, fiets, schreeuw
2	rij-den, mu-ren, ka-mer, lo-pen
3	be-rei-den, be-re-goed, ta-fel-tje
4	bij-zon-de-re, cho-co-la-de
5	on-der-ste-bo-ven, on-ge-lo-fe-lijk

27 Zet de woorden in de goede kolom.

## aantal lettergrepen

één	twee	drie
...	...	...

kabouterv • huisje • maart • boterham • vlinder • liefde • fluit • boompje • regenjas • brievenbus • september • zwembad • gedoe • juni • zaterdag • korst • gitaar • stem • ziekenhuis • vrede • twee • vroeger • apenkooi • prijs • spreken • geld • keuken • vork • sleutel • tafelpoot • schoot • lepel • kinderstoel • bord • beker • zandbak • driewieler

28 Zoek de juiste lettergrepen bij elkaar en maak de woorden heel.

a	ko	ding	i	pa	te
b	lo	ning	j	bloem	leis
c	kle	ling	k	trui	pje
d	pa	ting	l	len	tje
e	to	te	m	maan	gel
f	aar	neel	n	vo	vis
g	ka	de	o	per	zik
h	tan	ter	p	wal	dag

29 Splits de woorden in lettergrepen. Zet een streepje tussen de lettergrepen.

hamer	ha - mer	avond	genoeg	vliegtuig	voetstap
moeder		bezoek	morgen	auto	beter
vierkant		varken	deken	aardbei	agent
voeten		aantal	piraat	wortel	potlood
komen		foto	rolschaats	honing	verder
tegen		laten	over	kralen	armband

**30** Splits de woorden in lettergrepen. Zet een streepje tussen de lettergrepen.

zangvogel	zang – vo – gel	olifant	grootmoeder	eindeloos	leugenaar
binnendoor		hagedis	paraplu	schilderij	vervelend
kanarie		evenaar	donderdag	versturen	sneltreinvaart
tovenaar		envelop	boekenplank	avontuur	geloven
ratelen		overval	andijvie	gisteren	telefoon

**31** Zet de lettergrepen weer in de goede volgorde.

goed – speel – paard	te – ning – ke	dag – jaar – ver	de – boer – rij
naar – ste – kun	te – rik – stou	lo – be – ning	kwar – speel – tier
len – ke – ge	blik – o – gen	een – ie – der	tie – kan – va
ter – ui – ste	ter – be – schap	se – laar – met	pu – ter – com

**32** Zet de woorden in de goede kolom.

aantal lettergrepen		
drie	vier	vijf

verzekering • autosnelweg • omkeren • ratjetoe • bestelpagina •  
 avontuurlijk • luisteren • boomkwekerij • politicus • tevreden •  
 liefdeloos • ingetogen • verzorging • februari • bekentenis •  
 afschuwelijk • mogelijkheid • paardrijles • onruststoker • waterkoker •  
 voetbalstadion • bruidegom • burenruzie • zakelijk • stopcontact •  
 klarinet • afwasteiltje • missverkiezing • talentenjacht •  
 keukenkastdeurtje • bladzijde

### Open of gesloten lettergrepen

Een open lettergeep eindigt op een klinker. Een gesloten lettergreep eindigt op een medeklinker.

Eerste lettergreep open: ko-ken, sla-pen, ka-per

Eerste lettergreep gesloten: dor-stig, hok-je, kas-ten

**33** Zet de lettergrepen van elk woord in de goede kolom.

open	gesloten
gla	zen

glazen • blokhut • brieven • later • telkens • toren • rotsen • verzoek • donker  
 eindeloos • wandelen • bevelen • belangrijk • tribune • kwaliteit • lieveling  
 fietsenmaker • overtreding • eventueel • gelegenheid • gemeentehuis  
 wereldkampioen • organiseren • triomfantelijk • speelgoedwinkelier

Bij woorden met een dubbele medeklinker na een korte klinker zoals *kapper*, *dobber* is de eerste lettergreep gesloten; de klinker moet kort worden uitgesproken. De eerste medeklinker hoort bij de eerste lettergreep en de tweede medeklinker bij de tweede lettergreep (*kap-per*, *dob-ber*).

In dit soort gevallen is de verdeling in *klankvoeten* *ka-(p)per* en *do-(b)ber*. Er is dus een verschil. Dat komt omdat je bij klankvoeten uitgaat van de uitspraak en bij lettergrepen van de spelling.

**34** Splits de woorden in lettergrepen. Zet een streepje tussen de lettergrepen.

<b>a</b> bakker	<b>bak</b> - ker	<b>f</b> teller	<b>k</b> vulling	<b>p</b> trimmen	<b>u</b> tobbe
<b>b</b> klepper		<b>g</b> letter	<b>l</b> flessen	<b>q</b> fokker	<b>v</b> bessen
<b>c</b> ridder		<b>h</b> zakken	<b>m</b> remmen	<b>r</b> slimmer	<b>w</b> treffen
<b>d</b> vallen		<b>i</b> ladder	<b>n</b> kennen	<b>s</b> mollig	<b>x</b> pappa
<b>e</b> schoppen		<b>j</b> kudde	<b>o</b> vertellen	<b>t</b> leggen	<b>y</b> warrig

### Lettergreepgrenzen

Meestal kun je horen waar de grens tussen twee lettergrepen valt. Voor gevallen waarbij dat lastiger is, zijn er regels.

Bij samenstellingen is de grens tussen de samenstellende woorden ook een lettergreepgrens: *ta-fel-kleed*.

**35** Splits in lettergrepen.

<b>a</b> deurknop	<b>d</b> stoelpoot	<b>g</b> ijslolly
<b>b</b> postzak	<b>e</b> jaszak	<b>h</b> schoenveter
<b>c</b> fietsbel	<b>f</b> haarspeld	<b>i</b> broodtrommel

Eén medeklinker gaat naar de volgende lettergreep: *ge-ba-zel*. Bij twee medeklinkers valt de grens tussen beide letters in: *bon-dig*, tenzij de uitspraak van de eerste lettergreep dan verandert, dus *pi-stool* en niet *pis-tool*. Bij meer dan twee medeklinkers, gaan er zo veel mogelijk naar de volgende lettergreep. Maar een lettergreep begint nooit met meer medeklinkers dan er aan het begin van een woord kunnen staan. De rest van de medeklinkers hoort bij de voorgaande lettergreep: *amb-tenaar*.

**36** Splits in lettergrepen.

<b>a</b> zebra	<b>g</b> symptoom
<b>b</b> dompteur	<b>h</b> katrol
<b>c</b> reglement	<b>i</b> diploma
<b>d</b> probleem	<b>j</b> neutraal
<b>e</b> reclame	<b>k</b> erwten
<b>f</b> publiek	<b>l</b> rekrut

Ook bij *ng* en *nk* ligt de grens tussen beide letters in: *van-gen*, *an-ker*.  
Uitzondering: *Frank-rijk* en *konink-rijk*.

**37** Splits in lettergrepen.

<b>a</b> angel	<b>c</b> donker	<b>e</b> janken
<b>b</b> dwingen	<b>d</b> schenken	<b>f</b> klungel

## Verbuiging

Zelfstandige naamwoorden kunnen op verschillende manieren verbogen worden.

meervoud	fiets	fietsen
verkleinvorm	fiets	fietsje
vergelijking	mooi	mooier
buigings-s	stoer	(iets) stoers
mannelijk/vrouwelijk	agent	agente

### MEERVOUD (getal)

- 62** Meestal komt er voor het meervoud **-en** achter het zelfstandig naamwoord:  
rups – rupsen.

Zet in het meervoud.

<b>a</b> korst	<b>f</b> stoel	<b>k</b> boek	<b>p</b> krant	<b>u</b> leeuw
<b>b</b> poort	<b>g</b> broek	<b>l</b> konijn	<b>q</b> muts	<b>v</b> vork
<b>c</b> vrouw	<b>h</b> kluit	<b>m</b> dier	<b>r</b> deur	<b>w</b> plank
<b>d</b> vliegtuig	<b>i</b> plein	<b>n</b> sprong	<b>s</b> scherm	<b>x</b> berg
<b>e</b> bloem	<b>j</b> geschenk	<b>o</b> tulp	<b>t</b> leerling	<b>y</b> gracht

- 63** Bij een woord met een lange klank in een gesloten lettergreep schrijf je in het meervoud een klinker minder, omdat de lettergreep open wordt:  
boot – boten.

Zet in het meervoud.

<b>a</b> been	<b>e</b> raam	<b>i</b> muur	<b>m</b> paal	<b>q</b> beet
<b>b</b> poot	<b>f</b> beer	<b>j</b> kraan	<b>n</b> oor	<b>r</b> vuur
<b>c</b> keel	<b>g</b> noot	<b>k</b> reep	<b>o</b> steek	<b>s</b> zool
<b>d</b> meer	<b>h</b> vloot	<b>l</b> kuur	<b>p</b> keer	<b>t</b> koor

- 64** Bij een woord met een korte klank in een gesloten lettergreep schrijf je in het meervoud een medeklinker extra, omdat de lettergreep anders open wordt:  
hok – hokken.

Zet in het meervoud.

<b>a</b> straf	<b>b</b> heg	<b>c</b> rek	<b>d</b> bal	<b>e</b> kam	<b>f</b> pan	<b>g</b> mop	<b>h</b> kar	<b>i</b> mes	<b>j</b> put
slof	vlag	bak	stel	bom	den	stip	ster	jas	pet
klif	rug	blok	rol	rem	vin	kop	tor	vis	lat



Soms wordt de **-s** een **z** en **-f** een **v**: doos – dozen, golf – golven.

**65** Zet in het meervoud.

<b>a</b> wolf	<b>f</b> dief	<b>k</b> muis	<b>p</b> glas	<b>u</b> werf
<b>b</b> neef	<b>g</b> kluif	<b>l</b> prijs	<b>q</b> roos	<b>v</b> vaas
<b>c</b> slurf	<b>h</b> gleuf	<b>m</b> kies	<b>r</b> reus	<b>w</b> mees
<b>d</b> korf	<b>i</b> graaf	<b>n</b> bons	<b>s</b> gans	<b>x</b> kaas
<b>e</b> zalf	<b>j</b> slaaf	<b>o</b> lens	<b>t</b> kluns	<b>y</b> wees

Sommige meervouden krijgen een andere klinker in het meervoud: stad – steden.  
Er zijn een aantal woorden met een meervoud op **-eren**: volk – volkeren.

**66** Zet in het meervoud.

<b>a</b> rund	<b>d</b> lid	<b>g</b> ei	<b>j</b> lied	<b>m</b> goed
<b>b</b> kalf	<b>e</b> schip	<b>h</b> blad (boom)	<b>k</b> kleinigheid	<b>n</b> zekerheid
<b>c</b> smid	<b>f</b> moeilijkheid	<b>i</b> kind	<b>l</b> lam	<b>o</b> been (bot)

Bij woorden die eindigen op **-ie** maakt het uit of de klemtoon op de **-ie** (**melodie**) valt of niet (**bacterie**). Zo ja, dan komt er een trema op de **e** van de meervoudsuitgang. Woorden met zo'n meervoud eindigen dus op **-ieën**: melodieën.

Zo niet, dan is het meervoud meestal met een **-s** (**ruzie**, **ruzies**).

Uitzonderingen zijn een paar meervouden op **-iën**:

bacteriën, financiën, bronchiën, poriën.

Woorden die op **-ee** eindigen met een meervoud op **-en**, krijgen ook een trema op de **e** van de meervoudsuitgang en eindigen dus op **-eeën**.

idee – ideeën.

**67** Zet in het meervoud.

<b>a</b> industrie	<b>e</b> genie	<b>i</b> encyclopedie	<b>m</b> ree	<b>q</b> unie
<b>b</b> fee	<b>f</b> toffee	<b>j</b> moskee	<b>n</b> coalitie	<b>r</b> calorie
<b>c</b> studie	<b>g</b> lelie	<b>k</b> fantasie	<b>o</b> zee	<b>s</b> snee
<b>d</b> knie	<b>h</b> democratie	<b>l</b> portemonnee	<b>p</b> komedie	<b>t</b> conclusie

Bij woorden die eindigen op **-ik** of **-es** en waarbij de klemtoon niet op de laatste lettergreep valt (perzik, dreumes), wordt de laatste medeklinker niet verdubbeld. Het is dus **kroketten** met dubbel t, omdat de klemtoon op de laatste lettergreep valt, maar **perziken** en **dreumesen**, omdat de klemtoon niet op de laatste lettergreep valt. Voor **lemmet** en **engel** geldt hetzelfde: **lemmeten** en **engelen**.

**68** Zet in het meervoud.

- |                 |                    |                  |                        |                 |
|-----------------|--------------------|------------------|------------------------|-----------------|
| <b>a</b> havik  | <b>c</b> monnik    | <b>e</b> barones | <b>g</b> bangerik      | <b>i</b> vonnis |
| <b>b</b> krokus | <b>d</b> luiwammes | <b>f</b> artikel | <b>h</b> onderwijzeres | <b>j</b> engel  |

Vaak komt er in het meervoud geen **-en** maar een **-s**: **tafel** – **tafels**.

**69** Zet in het meervoud.

- |                    |                   |                    |                    |                     |
|--------------------|-------------------|--------------------|--------------------|---------------------|
| <b>a</b> stapel    | <b>f</b> kegel    | <b>k</b> schommel  | <b>p</b> vogel     | <b>u</b> hotel      |
| <b>b</b> toeter    | <b>g</b> eekhoorn | <b>l</b> schrijver | <b>q</b> vader     | <b>v</b> meisje     |
| <b>c</b> ruzie     | <b>h</b> snavel   | <b>m</b> tralie    | <b>r</b> fietser   | <b>w</b> luisteraar |
| <b>d</b> jongen    | <b>i</b> clown    | <b>n</b> horloge   | <b>s</b> televisie | <b>x</b> pauze      |
| <b>e</b> bloemetje | <b>j</b> toren    | <b>o</b> appel     | <b>t</b> koffer    | <b>y</b> morgen     |

Als een woord eindigt op **-a**, **-i**, **-o** of **-u**, schrijf je een **'s** (apostrof s): **mama's**, **taxi's**, **auto's**, **accu's**. Bij de **y** schrijf je een **'s** als er een medeklinker voorafgaat, anders komt de **-s** eraan vast. Dus het is **baby's**, maar **diskjockeys**.

In andere gevallen waarin het woord op een klinker eindigt (**-ie**, **-é**, **-ee**, de doffe e-klank zoals in **de**, **-eau**, **-ieu**, en **-ui**), schrijf je de **-s** eraan vast: **horloges**, **cafés**, **dictees**, **vakanties**, **bureaus**, **milieus**, **etuis**.

**70** Zet in het meervoud.

- |                    |                  |                 |                  |                  |
|--------------------|------------------|-----------------|------------------|------------------|
| <b>a</b> paraplu   | <b>f</b> drama   | <b>k</b> regio  | <b>p</b> pyjama  | <b>u</b> radio   |
| <b>b</b> kano      | <b>g</b> auditie | <b>l</b> alibi  | <b>q</b> ski     | <b>v</b> thema   |
| <b>c</b> logé      | <b>h</b> foto    | <b>m</b> menu   | <b>r</b> oma     | <b>w</b> hobby   |
| <b>d</b> programma | <b>i</b> lama    | <b>n</b> garage | <b>s</b> pony    | <b>x</b> trolley |
| <b>e</b> buggy     | <b>j</b> tante   | <b>o</b> deejay | <b>t</b> abonnee | <b>y</b> cadeau  |

## Bijwoord

Een bijwoord zegt iets over een woord dat geen zelfstandig naamwoord is of over de hele zin. Een bijwoord geeft vaak iets aan over een tijd of plaats of over het hoe. hier, daar, nu, morgen, toen, erg.

**169** Wat is het bijwoord in de zin?

- |                                     |   |                                  |
|-------------------------------------|---|----------------------------------|
| <b>a</b> Ik moet dit eerst afmaken. | <b>h</b> Zij woont in het huis hiernaast. | <b>o</b> Ik moet steeds niezen.  |
| <b>b</b> Ik zal het daarna doen.    | <b>i</b> Misschien komt hij nog even.     | <b>p</b> Ik heb het pas gehoord. |
| <b>c</b> Gisteren regende het.      | <b>j</b> Je moet de derde zijweg linksaf. | <b>q</b> We zijn bijna klaar.    |
| <b>d</b> Toen werd hij ziek.        | <b>k</b> Hij is vaak moe.                 | <b>r</b> Het is helaas koud.     |
| <b>e</b> Ik ben erg verkouden.      | <b>l</b> Ik stuur je binnenkort een mail. | <b>s</b> Eigenlijk is het onzin. |
| <b>f</b> Hij werkt hard.            | <b>m</b> Ik wil graag een glas melk.      | <b>t</b> Er staan twee koffers.  |
| <b>g</b> Natuurlijk werd hij boos.  | <b>n</b> Je mag niet oversteken.          | <b>u</b> Je raadt het nooit.     |

Bijwoorden die aan het begin van een vraagzin staan, zijn vragende bijwoorden. wanneer, waarom, waarheen, enz.

Veel bijvoeglijke naamwoorden kunnen als bijwoord worden gebruikt.

Een bijwoord wordt niet verbogen.

Deze auto roest snel.

Woorden als heel en veel kunnen bijvoeglijk naamwoord en bijwoord zijn.

Een heel huis – heel zegt iets over een zelfstandig naamwoord (huis) en is dus bijvoeglijk naamwoord. Een heel lekker ijsje – heel zegt iets over een bijvoeglijk naamwoord (lekker) en is dus bijwoord.

**170** Wat is het bijwoord in de zin?

- |  |  |  |
|--|--|--|
| <b>a</b> Waarom kom je niet bij me?      | <b>e</b> Waar liggen mijn gymschoenen?       | <b>h</b> Hij heeft verschrikkelijk hard gelopen. |
| <b>b</b> Ik heb lang geslapen.           | <b>f</b> Mijn knie is erg pijnlijk.          | <b>i</b> Hoe oud ben jij?                        |
| <b>c</b> Wanneer is het feest afgelopen? | <b>g</b> Waarmee kan ik je een plezier doen? | <b>j</b> Heb jij het al gedaan?                  |
| <b>d</b> Dit toetje is veel lekkerder.   |  |  |

**171** Waar zegt het onderstreepte bijwoord iets over?

Kies uit: het bijvoeglijk naamwoord • de hele zin • een ander bijwoord

- |   |  |
|---|--|
| <b>a</b> Ik vind dat een <u>heel</u> stom boek.     | <b>g</b> Ze heeft <u>enorm</u> haar best gedaan.     |
| <b>b</b> Jij zegt <u>altijd</u> hetzelfde.          | <b>h</b> Dat is een <u>bijzonder</u> aardige vrouw.  |
| <b>c</b> Ze leest <u>nogal</u> snel.                | <b>i</b> Hij schrijft <u>regelmatig</u> in de krant. |
| <b>d</b> Dat is <u>niet</u> goed.                   | <b>j</b> Mij moeder is <u>best</u> jong.             |
| <b>e</b> Hij schaatste <u>verschrikkelijk</u> hard. | <b>k</b> Ze houdt <u>veel</u> van dieren.            |
| <b>f</b> Het is een <u>erg</u> spannend verhaal.    | <b>l</b> Ik baal <u>ontzettend</u> .                 |

## Persoonlijk voornaamwoord

Het persoonlijk voornaamwoord komt in de plaats van het naamwoord voor een persoon, dier, plant of ding. Er is een onderwerpsvorm (als het in de zin onderwerp is) en een voorwerpsvorm (als het in de zin meewerkend of lijdend voorwerp is).

	onderwerpsvorm		voorwerpsvorm	
	enkelvoud	meervoud	enkelvoud	meervoud
1 <sup>e</sup> persoon	ik	wij, we	mij, me	ons
2 <sup>e</sup> persoon	jij, je, u	jullie/u	je, jou, u	jullie/u
3 <sup>e</sup> persoon	hij, zij, ze, het	zij, ze	hem, haar, het	hun, hen, ze

**172** Wat is het persoonlijk voornaamwoord in de zin?

- a Jij bent een mooie meid.
- b Hij houdt niet van groente.
- c We doen goed ons best.
- d Jullie kunnen de pot op!
- e Ze spelen allemaal buiten.
- f Weet u de weg naar het station?
- g Zijn jullie nou helemaal gek geworden?
- h Zullen we een spelletje doen?
- i Ik ben niet lekker.
- j Ze heeft nog een zusje.
- k Het zal wel meevallen.
- l Hoe laat komt ze?

**173** Wat is het persoonlijk voornaamwoord in de zin?

- a Juf gaf ons allemaal een tien.
- b Dat heeft die jongen mij gegeven.
- c De kinderen hadden iets voor hem gemaakt.
- d De familie helpt haar met alles.
- e Geef haar een hand!
- f Dat had mijn moeder u toch gevraagd?
- g Een vriendin heeft hen ingeschreven.
- h Jan zou je dat nog doorgeven.
- i Heeft Kim jou meegenomen?
- j De student gaat hun bijles geven.
- k Wie heeft jullie dat verteld?
- l Dat heeft niets met ons te maken.

Als je een persoonlijk voornaamwoord moet benoemen, moet je het getal en de persoon aangeven, dus of het enkelvoud of meervoud is en welke persoon.

Ik geef haar een boek.

ik = pers. vnw. 1<sup>e</sup> persoon enkelvoud, haar = pers. vnw. 3<sup>e</sup> persoon enkelvoud.

**174** Benoem getal en persoon van de persoonlijke voornaamwoorden van opdracht 172.

**175** Benoem getal en persoon van de persoonlijke voornaamwoorden van opdracht 173.

## Bezittelijk voornaamwoord

Bezittelijke voornaamwoorden geven aan van wie iets is; ze horen bij een zelfstandig naamwoord. mijn jas, haar fiets, ons huis, enz.

Er kunnen andere woorden tussen het bezittelijk voornaamwoord en het zelfstandig naamwoord staan. mijn jas, mijn dure jas, mijn heel dure jas.

	enkelvoud	meervoud
1 <sup>e</sup> persoon	mijn	ons, onze
2 <sup>e</sup> persoon	je, jouw, uw	jullie, uw
3 <sup>e</sup> persoon	zijn, haar	hun

**176** Wat zijn de bezittelijke voornaamwoorden?

- a Mijn buurjongen wil graag een keer in onze auto rijden.
- b Mag mijn broertje een keer op jullie trampoline?
- c Jouw schrift lag in hun kamer en mijn boek lag daar ook.
- d Haar kamer is een grote bende, terwijl zijn kamer netjes is.
- e Zijn vader zat vroeger op dezelfde school als onze moeder.
- f Zijn muziek gaat vooral over zijn mislukte liefdes.
- g Haar nieuwste boek gaat over zijn laatste reis naar Italië.
- h Zijn opa en oma willen best op hun hond passen.
- i Kan mijn tas achter op jouw fiets?
- j Past jouw lader ook op haar telefoon?

**177** Benoem persoon en getal van de bezittelijke voornaamwoorden.

- a Zijn zus draagt de kleren van hun moeder.
- b Heb ik mijn agenda soms in jouw tas gestopt?
- c Onze burens hebben de boom in hun tuin omgekapt.
- d De zilveren ketting van mijn zus is een erfstuk van onze oma.
- e Wij letten op uw en onze eigendommen.
- f Zullen we ons huiswerk in jullie kamer maken?
- g Waar heeft jouw vriendin haar veel te dure nieuwe schoenen gekocht?
- h Neem bij een bezoek aan onze kliniek uw pasje mee.

**178** Benoem persoon en getal van de persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden.

- a Jouw wekker heeft ons allemaal wakker gemaakt.
- b Mag mijn moeder met jullie meerijden?
- c Jouw jas was duurder dan die van mij.
- d Hij heeft zijn spullen in hun huis laten liggen.
- e Kunnen we onze kleren bij jou laten?
- f De meeste van zijn liedjes componeerde hij op haar piano.
- g In haar ogen heeft zij het bedacht, maar wij weten dat het zijn idee is.
- h Heb je bij hen nog iets over ons team gehoord?

### Zelfstandig gebruik

De meeste bezittelijke voornaamwoorden (maar *jullie* bijvoorbeeld niet) kunnen net als bijvoeglijke naamwoorden zelfstandig worden gebruikt.

Dat is jouw fiets niet, maar de mijne. Het mooie is dat het leukste nog moet komen.

Er komt dan een *-e* achter. De bijvoeglijke naamwoorden krijgen het lidwoord *het*, de bezittelijke voornaamwoorden het lidwoord van het zelfstandig naamwoord waarnaar ze verwijzen.

**179** Benoem alle woorden van de zin.

- |   |                                       |
|---|---------------------------------------|
| <b>a</b> Ze groet haar nieuwe burens.               | <b>f</b> Waar zijn jullie ouders?     |
| <b>b</b> Onze vakantie was een groot succes.        | <b>g</b> We kennen hun wilde ideeën.  |
| <b>c</b> Mijn pen is leeg, mag ik de uwe gebruiken? | <b>h</b> Hij trekt zijn schoenen uit. |
| <b>d</b> Het is zijn mening niet de mijne.          | <b>i</b> We doen het uiterste.        |
| <b>e</b> Ik heb het moeilijkste gisteren al gedaan. | <b>j</b> Zijn fiets fietst lichter.   |

### Aanwijzend voornaamwoord

Een aanwijzend voornaamwoord wijst iets of iemand aan en staat meestal bij het zelfstandig naamwoord waarnaar het wijst: dit boek, deze mensen, die tafel, dat stoeltje.

*Dit* en *dat* gebruik je voor het-woorden in het enkelvoud.

*Deze* en *die* gebruik je voor de-woorden in het enkelvoud en in alle gevallen voor meervoud.

Ook *dezelfde*, *hetzelfde*, *diezelfde*, *datzelfde*, *zo'n* (zo een) en *zulk zijn* aanwijzende voornaamwoorden.

Welke woorden zijn aanwijzende voornaamwoorden?

- 180**
- |  |   |
|--|---|
| <b>a</b> Dit huis is te koop.                              | <b>j</b> Ditzelfde stukje heeft u al drie keer opgegeven. |
| <b>b</b> Deze fiets is gestolen.                           | <b>k</b> Precies datzelfde shirt was daar goedkoper.      |
| <b>c</b> Heb je die film gezien?                           | <b>l</b> Dat leuke nieuwe bloesje heeft ze nog maar net.  |
| <b>d</b> Heb je deze boeken echt gelezen?                  | <b>m</b> Je mag dergelijke dingen niet doen.              |
| <b>e</b> Die katjes zijn zo schattig!                      | <b>n</b> Hij heeft ook zo'n jas.                          |
| <b>f</b> Moeten we deze les ook nog maken?                 | <b>o</b> Ik heb diezelfde cursus gedaan.                  |
| <b>g</b> Heb je zo'n beest wel eens eerder gezien?         | <b>p</b> Zulke planten groeien niet in Nederland.         |
| <b>h</b> Ik had niet zulk slecht weer verwacht.            | <b>q</b> Ik heb hetzelfde mobieltje als jij.              |
| <b>i</b> Ik dacht dat u het dezelfde dag nog zou nakijken. | <b>r</b> Mag ik ook zulke schoenen?                       |



Een aanwijzend voornaamwoord kan ook alleen in de zin staan, dus niet voor een zelfstandig naamwoord. Dat is mooi.

**181** Welke woorden zijn aanwijzende voornaamwoorden?

- a Deze zijn goedkoper dan die.
- b Dit vind ik veel leuker.
- c Heb je dat gezien?
- d Neem die maar mee.
- e Hetzelfde kun je zeggen van de winnaar.
- f Vandaag doen we hetzelfde als gisteren.
- g Je bedoelt toch niet dezelfde als ik heb?
- h Zulke heb ik ook net gekocht!
- i Dan neem je toch gewoon dezelfde.
- j Ik wil er ook zo een.
- k Deze zijn lekker!
- l Dan kopen wij dezelfde.

### Betrekkelijk voornaamwoord

Met een betrekkelijk voornaamwoord verwijst je terug naar iemand die of iets dat eerder in de zin al genoemd is: dat, die, wat, welke, wie.

Het tasje dat naast die stoel staat, is van mijn tante.

Na iets, niets, alles, na een voornaamwoord en na een zelfstandig gebruikt bijvoeglijk naamwoord verwijst je met wat. Na personen verwijst je met wie.

Het laatste wat ik heb gehoord, is dat ze was verhuisd.

De collega met wie ik samenwerk, is nu op vakantie.

Sommige van deze woorden kunnen ook aanwijzend voornaamwoord zijn.

Maar als betrekkelijk voornaamwoord staan ze altijd aan het begin van een *bijzin*.

**182** Welk woord is het betrekkelijk voornaamwoord?

Naar welk woord eerder in de zin wijst het betrekkelijk voornaamwoord terug?

- a De broek die ik wil hebben is al weken uitverkocht.
- b Ik vond het verhaal dat juf voorlas veel te spannend.
- c Mijn broer vond het boek terug dat ik kwijt was.
- d Kinderen die hun werk af hebben, mogen buiten gaan spelen.
- e Dat is mijn zus die al op kamers is.
- f Dat is die chocola die jij zo lekker vindt.
- g Is dat alles wat je hebt gedaan?
- h De paarden die in de wei staan, moeten nog worden bijgevoerd.
- i De scooter die daar geparkeerd staat, vraag ik voor mijn verjaardag.
- j Ik heb de film die zulke goede kritieken kreeg, nog niet gezien.
- k Het huis dat in de 17<sup>e</sup> eeuw gebouwd is, wordt gerestaureerd.
- l Dat zijn de burens bij wie de muziek altijd zo hard staat.
- m Dat is iets wat ik me nog goed kan herinneren.
- n Dat is het vreemdste wat ik ooit heb meegemaakt.
- o Het was het enige wat ze zei.
- p De jongen aan wie hij de vraag stelde, wist het antwoord niet.

**183** Vul een betrekkelijk voornaamwoord in.

- a Ik vond de broek ... jij gisteren aan had zo mooi.
- b De juf ... we vorig jaar hadden, was veel liever.
- c De boeken ... je geleend hebt, moeten vandaag weer worden ingeleverd.
- d Dat is Susan, met ... ik samen een feestje geef.
- e Zie je het meisje ... daar staat?
- f Dat is de jongen op ... ze verliefd is.
- g Ik wil iets eten ... niet al te pikant is.
- h Dat is het liefste ... je voor me kon doen.
- i De enige ... ik leuk vind, ben jij.
- j Het enige ... ik kan bedenken, is dat hij verhuisd is.
- k Dat is wel het laatste ... ik wil!
- l Bedoel je het meisje aan ... ik mijn fiets heb geleend?

Je gebruikt *wat* ook om te verwijzen naar een hele zin, of naar een niet genoemd 'dat'. Je kunt het dan vervangen door *dat wat*.

Er is regen voorspeld, wat betekent dat de tocht niet doorgaat.

(dat) Wat jij zegt is niet waar.

Ook *wie* kan verwijzen naar een niet genoemde 'degene'. Je kunt het dan vervangen door *degene die*.

Wie niet weg is, wordt gezien.

**184** In welke zinnen kun je *wat* vervangen door *dat wat*?

- a Alles wat ik doe mislukt!
- b Er is maar weinig wat ik niet lust.
- c Is er iets wat ik voor je kan doen?
- d Hij gaf precies wat ik wilde hebben.
- e Het mooiste wat ik kreeg was jouw cadeau.
- f Wat ze daar aantreffen was niet te beschrijven.

**186** Vul een betrekkelijk voornaamwoord in.

- a ... niet weg is, is gezien.
- b Dat is iets ... mijn oma me heeft geleerd.
- c Dat zijn die mensen ... naar Australië geëmigreerd zijn.
- d Dat zijn de vrienden met ... we op vakantie gaan.
- e Dat is precies ... ik leuk vind!
- f Ze gelooft alles ... hij zegt.

**185** In welke zinnen kun je *wie* vervangen door *degene die*?

- a Wie steelt, is een dief.
- b Gisteren overleed de man voor wie ze jaren heeft gezorgd.
- c Wie niet horen wil, moet maar voelen.
- d Dat zijn de burens van wie de kat vaak bij ons komt.
- e Wie daar woont, moet wel rijk zijn.
- f Wie natuurlijk veel te laat was, was mijn broer.
- g De toets ... we gisteren kregen, was veel te moeilijk.
- h Er is niets ... dat zou kunnen veranderen.
- i Het leukste ... we kunnen doen, is zwemmen.
- j Ze vertelde meteen door ... hij gezegd had.
- k ... de grootste lol had, was natuurlijk de meester van groep 8.
- l Dat is iemand voor ... ik alles over heb.

### Vragend voornaamwoord

Vragende zinnen beginnen vaak met een van de vragende voornaamwoorden **wie, wat, welk(e), wat voor (een)**.

Verwar ze niet met de vragende bijwoorden (**hoe, wanneer, waarom, enz.**)

Let goed op de functie van **wie** en **wat**. Het kunnen ook betrekkelijke voornaamwoorden zijn.

**187** Welke woorden zijn vragende voornaamwoorden?

- a** Wat kost dat?
- b** Welke heb je liever?
- c** Waarmee kan ik je een plezier doen?
- d** Tegen wie praat je?
- e** Wat maakt het uit?
- f** Waar kan ik even naar de wc?
- g** Wat voor weer wordt het?
- h** Hoe laat is het?
- i** Wat voor een heb jij gekozen?
- j** Waarom zeg je niets?
- k** Wie wil er iets zeggen?
- l** Waarmee was hij geslagen?
- m** Met wie zat je aan de telefoon?
- n** Wat voor wasmiddel gebruik jij?
- o** Hoeveel kost dat?
- p** Welke spelers doen mee?
- q** Op wie heb jij gestemd?
- r** Wanneer gaan we naar huis?
- s** Wat voor dag is het vandaag?
- t** Wat doe jij daar?
- u** Waarom kon je niet?
- v** Voor wie ben jij?

### Onbepaald voornaamwoord

Een onbepaald voornaamwoord verwijst naar iets wat niet precies bepaald is, zoals iedereen, alles, allemaal of elke(e), ieder(e) of iets, niets, iemand, niemand en men.

**188** Welke woorden zijn onbepaalde voornaamwoorden?

- a** Alles is veranderd.
- b** Iedereen kan dat wel willen.
- c** Elk kind is lief.
- d** Voor elk wat wils.
- e** Ik wil nog iets zeggen.
- f** Zou er nog iemand komen?
- g** Elk artikel heeft een unieke code.
- h** Hij zegt dat niet voor niets.
- i** Willen jullie allemaal gaan zitten?
- j** Iedere dag is anders.
- k** Hij loopt elke dag hard.
- l** Niemand mag het weten.
- m** Men zegt dat het morgen weer over is.
- n** Voor niets gaat de zon op.
- o** Ik weet wel iemand die dat kan.
- p** Daar heeft men het geld niet voor over.
- q** Hij had voor ieder kind een pakje.
- r** Hij moet een sticker op alle pakken doen.
- s** Ze pikten ze er allemaal uit.
- t** Elke moeder houdt van haar kind.
- u** Hij kon niets beters bedenken.
- v** Ik heb niets gedaan!
- w** Dat durf ik aan niemand te vragen.
- x** Ze hebben iets geroepen.

**197** Vul een passend voegwoord in. Kies uit: nadat • want • toen • mits • dus • of • daarom • zodat • noch • terwijl

- a Je kunt de klas opruimen, ... de kinderen in het gymlokaal zijn.
- b We kunnen gaan zwemmen ... een eind gaan fietsen.
- c Ze had het goed geleerd, ... haalde ze een heel goed cijfer.
- d Hij mocht de toets niet maken, ... hij was te laat.
- e Je mag bij Ron spelen, ... je je broertje meeneemt.
- f ... de kinderen geteld waren, stapten we weer in de bus.
- g ... ik nog klein was, lustte ik dat niet.
- h Laten we het met z'n allen doen, ... we sneller klaar zijn.
- i Hij had zich verslapen, ... was hij te laat.
- j Hij ... ik had eraan gedacht Thomas te waarschuwen.

### Telwoord

Een telwoord geeft een hoeveelheid aan (twee, 1.000) of de plaats van iets of iemand in een rij (derde, vijftiende). Er zijn vier soorten.

	bepaald	onbepaald
hoofdtelwoord	15, vijftig, 10.500	enige, menige, enkele, sommige, andere, voldoende, alle, veel, genoeg, beide eigenlijk bepaald (2)
rangtelwoord	eerste, tiende, honderdste	zoveelste, hoeveelste, tigste, middelste, laatste

**198** Welk woord is het telwoord? Zet het in de juiste kolom.

hoofdtelwoord	rangtelwoord

- a Als we eerlijk delen, krijg jij er 5 en ik ook 5.
- b Prinsjesdag is de derde dinsdag in september.
- c Je bent de eerste die het hoort.
- d Hij is vandaag vijftig geworden.
- e De hoeveelste is het vandaag?
- f Blijf met beide benen op de grond staan.
- g Enkele vragen bleven onbeantwoord.
- h Hebben we genoeg glazen?
- i Sommige dingen zijn niet goed voor je.
- j Er zijn altijd wel enige uitzonderingen.
- k Ik heb alle stoelen buitengezet.
- l Dit is de laatste les voor de vakantie.

**199** Geef van alle telwoorden in opdracht 198 aan of ze bepaald of onbepaald zijn.

### Tussenwerpsels

Tussenwerpsels zijn woorden of uitroepen die niet bij de zin zelf horen, maar door de spreker of schrijver zomaar ergens worden tussengeplaatst om de zin een bepaald gevoel mee te geven: Morgen zijn we – joepie – vrij!

**200** Welk woord is het tussenwerpsel?

- a Aha, ben je daar?
- b Nou zeg, daar heb je haar weer!
- c Ze heeft het – warempel – nog gedaan ook!
- d Toe maar, het kan niet op!
- e Welja, laat mij daar maar weer voor opdraaien.
- f Tsss, je lijkt wel gek.
- g Je doet wat ik je gezegd heb – en daarmee uit!
- h Ach, wat jammer!
- i Het was – bingo – voor de derde keer raak.
- j Dat is toch een goed idee, niet?

**201** Benoem de woordsoort van alle woorden in de zin.

- a De poes ligt in haar mandje.
- b Mijn fiets staat buiten.
- c Morgen gaan we naar het strand.
- d Zullen we drie nachties blijven?
- e Mama geeft hem altijd zijn zin.
- f We hebben ons vergist.
- g Dat lijkt een goede oplossing.
- h Ik heb bloemen voor je meegenomen.

**202** Benoem de woordsoort van alle woorden in de zin.

- a Daar kwam ik, warempel, Anwar tegen.
- b Wil je bij ons komen eten?
- c Zij betekenen veel voor elkaar.
- d Hij is groter dan ik.
- e Wie zou dat gedaan hebben?
- f De trein van elf uur is de laatste.
- g Moet jij een toets inhalen?
- h Doe de groeten aan je moeder.

**203** Benoem de woordsoort van alle woorden in de zin.

- a Ze kwam te laat, omdat de bus vertraging had.
- b Wat voor troep is dat daar?
- c Iedereen moet altijd erg om hem lachen.
- d In welke winkel heb je die aanbieding gezien?
- e Is dat het truitje dat je van haar had geleend?
- f MSN jij terwijl je je huiswerk maakt?
- g Dat moet je elkaar niet verwijten.
- h Waarom doe je niet wat ik zeg?

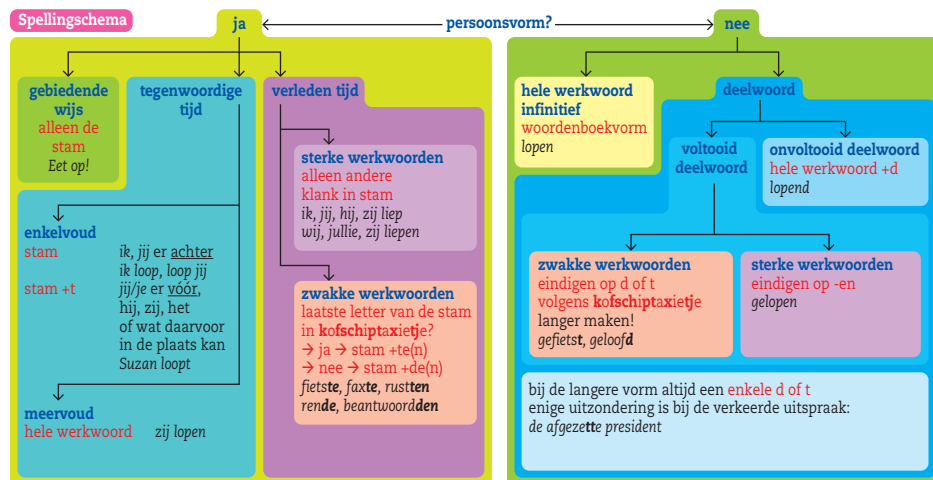
- i Een kind kan de was doen.
- j De appel valt niet ver van de boom.
- k De morgenstond heeft goud in de mond.
- l Achter de wolken schijnt de zon.
- m Belofte maakt schuld.
- n De wens is de vader van de gedachte.
- o Goede raad is duur.
- p Hoge bomen vangen veel wind.

- i Het is niet alles goud wat er blinkt.
- j De beste stuurliu staan aan wal.
- k Keulen en Aken zijn niet op één dag gebouwd.
- l Alle wegen leiden naar Rome.
- m Een goede buur is beter dan een verre vriend.
- n De ouderdom komt met gebreken.
- o Een schip op het strand is een baken in zee.
- p Elk huisje heeft zijn kruisje.

- i Wie niet waagt die niet wint.
- j In het donker zijn alle katjes grauw.
- k Men kan geen ijzer met handen breken.
- l Stel niet uit tot morgen wat je vandaag kunt doen.
- m Als het kalf verdronken is, dempt men de put.
- n Wat de boer niet kent, dat eet hij niet.
- o Wie de schoen past, trekke hem aan.
- p Men vangt meer vliegen met honing dan met azijn.

## Spelling van werkwoorden

Hoe je werkwoordsvormen vervoegt, kun je oefenen op pagina 52-64. Veel gemaakte spelfouten zijn fout gespelde werkwoordsvormen. Vooral de zwakke werkwoorden kunnen voor problemen zorgen. Om spelfouten te voorkomen, is het handig dit schema te gebruiken.



Om d/t-fouten bij zwakke werkwoorden te voorkomen, begin je met de vraag: Is het een persoonsvorm?

- Zo ja, dan kijk je naar de tijd en de persoon, om te bepalen of je een -t achter de stam moet schrijven, of -te(n)/de(n).
- Zo nee, dan is het een infinitief of een deelwoord. Voor tegenwoordige en voltooid deelwoorden geldt: schrijf ze zo kort mogelijk.

**a** Ze kopen een nieuwe bril.

**b** Hij antwoorden gisteren al.

1	2	3	4	5
Welke tijd?	o.t.t. > enkelvoud of meervoud?	enkelvoud > stam (1 <sup>e</sup> persoon en 2 <sup>e</sup> erachter) stam + t (2 <sup>e</sup> en 3 <sup>e</sup> persoon) 3 <sup>e</sup> persoon	>>>>>>>>>>	>>>>> koop+t
o.t.t.	enkelvoud	meervoud > hele werkwoord		
o.v.t.	o.v.t. > sterk of zwak?	sterk > klinkerverandering	enkelvoud of meervoud	ev > geen uitgang mw > + en
	zwak	zwak > wat is de stam? staat de laatste letter van de stam in kofschiptaxietje? antwoor <u>d</u> , nee	ja > enkelvoud of meervoud?	ev > stam + te mw > stam + ten
			nee > enkelvoud of meervoud?	ev > stam + de >>>>> antwoor <u>d</u> +de mw > stam + den
			enkelvoud	



**204** Hoe schrijf je de persoonsvorm? Zet één voor één de stappen van het schema.

- a Mona *werken* alleen morgen.
- b Wonen je daar nu ook?
- c Vorige week *bestellen* jij dat ook al.
- d Misschien *komen* Marco ook.
- e Ze kwamen langs en *feliciteren* me met m'n verjaardag.
- f Merken je verbetering of bleef het hetzelfde?
- g Pas op, straks *worden* je nog ziek.
- h Die jongens *staren* mij gisteravond de hele tijd aan.
- i Al zeg je het nog zo vaak, hij *geloven* je niet.
- j De kinderen *lachen* toen hij weer eens gekke bekken trok.
- k Omdat je niet opendeed, *bellen* ik nog een keer.
- l Ik wist niet dat je *boos worden*.
- m Hij vond ook dat het meisje zich *aanstellen*.
- n Toen de schets af was *kleuren* Suzan die in.
- o Hij *vertrekken* meteen toen het stopte met regenen.
- p Ze *jokken* alle drie dat ze het niet hadden gedaan.
- q *Antwoorden* je binnenkort nog op dat mailtje?
- r De twee gaven elkaar een hand en *groeten* het publiek.
- s Ze kan niets weten, maar ze *vermoeden* wel iets.
- t Toen het licht op groen sprong, *steken* hij de straat over.

**205** Hoe schrijf je de persoonsvorm? Zet één voor één de stappen van het schema.

- a *Vinden* je het wel, denk je?
- b Hij haalde zijn schouders op en *besteden* er geen aandacht aan.
- c De ploeg *landen* gisteren om 20.00 uur op Schiphol.
- d Hopelijk *rijden* de bus op tijd.
- e In 2002 *verhuizen* we drie keer in een jaar tijd.
- f Hij vond het niet leuk, maar het *verbazen* hem niet.
- g Ik ben verkouden omdat het eergisteren erg *tochten* in dat zaaltje.
- h Weet je, dat *veranderen* vanzelf.
- i Haar auto *starten* vanochtend niet door de kou.
- j *Posten* je straks deze brief even voor mij?
- k Hij is gebruikt, maar *verkeren* in uitstekende staat.
- l Morgen *gebeuren* het.
- m Hij is volwassen, dus dat *bepalen* hijzelf.
- n Voordat hij de kies vulde, *verdoven* de tandarts me.
- o Omdat hij steeds buiten stond, *roesten* de auto.
- p Het vuur is enorm, het *branden* als een fakkel.
- q Wie nu *bestellen*, heeft het voor het weekeinde in huis.
- r Ze poetsten hun tanden en *kleden* zich aan.
- s Als je dat doet, *verraden* je je vriend.
- t De anderen *troosten* hem toen hij zo vreselijk teleurgesteld was.

Als de persoonsvorm in de gebiedende wijs staat, is de spelling meestal geen probleem. De vorm van de gebiedende wijs is alleen de stam:

Schrijf op, houd rechts, word wakker.

**206** Wat is de goede vorm?

- a zijn stil!
- b stoppen daarmee!
- c blijven daar af!
- d worden toch eens volwassen!
- e geloven toch niet alles!
- f besteden daar geen tijd aan!
- g rijden niet zo hard!
- h doen niet zo flauw!
- i bieden maar een drankje aan!
- j blijven maar hier!

Een trema plaats je in gevallen van klinkerbotsing.

Van klinkerbotsing is sprake als

- er 2 klinkers naast elkaar staan,
- die klinkers behoren tot verschillende lettergrepen,
- je de klinkers anders zou kunnen uitspreken als één klank.

vergelijk keuken en reünie, poetsen en poëzie

Maar let op: bij samenstellingen plaats je geen trema maar een koppelteken (streepje): zee-egel, gala-avond.

Alleen de samengestelde telwoorden zijn een uitzondering: drieëntwintig, tweëndertig.

**217** Op welke klinkers moet een trema staan?

- |                   |  |
|-------------------|--|
| <b>a</b> knieen   | <b>h</b> Ze moet zich niet zo door dat meisje laten beïnvloeden. |
| <b>b</b> fideel   | <b>i</b> Ik stond versteld van zoveel naïviteit.                 |
| <b>c</b> mozaïek  | <b>j</b> Het is de vraag of dat reële verwachtingen zijn.        |
| <b>d</b> keien    | <b>k</b> De penningmeester heeft alle contributies geïnd.        |
| <b>e</b> kopiëren | <b>l</b> Vaak kwamen immigranten uit de voormalige kolonien.     |
| <b>f</b> België   | <b>m</b> Hij heeft zich die rol meteen toegeëigend.              |
| <b>g</b> aaien    | <b>n</b> Mijn moeder regelt bij ons de financiën.                |

**218** Plaats de ontbrekende trema's of koppeltekens.

- |                         |   |
|-------------------------|---|
| <b>a</b> coordinatie    | <b>k</b> 'Volgende patient', riep de dokter door de wachtkamer.       |
| <b>b</b> drieenzeventig | <b>l</b> Mijn zus won een prijs op een poeziefestival.                |
| <b>c</b> Italië         | <b>m</b> Dat is echt het toppunt van egoïsme.                         |
| <b>d</b> geërgd         | <b>n</b> Je moet hem niet zo naapen.                                  |
| <b>e</b> zoeven         | <b>o</b> Toen zij dat huisje in Frankrijk kochten, was het een ruïne. |
| <b>f</b> zeeënd         | <b>p</b> Mijn broer heeft nu al last van meesters op zijn gezicht.    |
| <b>g</b> geoefend       | <b>q</b> Alle productieprocessen zijn geautomatiseerd.                |
| <b>h</b> ideeel         | <b>r</b> Tegenwoordig wordt veel vlees vacuüm verpakt.                |
| <b>i</b> vanilleijs     | <b>s</b> Onze school heeft al jaren geen conciërge meer.              |
| <b>j</b> beantwoord     | <b>t</b> Ze zei dat ze het zelf gezien had en hij kon dat beamen.     |

**231** Deze woorden worden vaak fout gespeld. Verbeter ze en zoek de juiste spelling zo nodig op in het woordenboek.

<b>a</b> A4-tje	<b>h</b> kado	<b>o</b> gewelddadig	<b>v</b> pubertijd
<b>b</b> aanvoerdster	<b>i</b> aplaus	<b>p</b> gezamenlijk	<b>w</b> pijama
<b>c</b> abbonnee	<b>j</b> sjagrijnig	<b>q</b> handvaten	<b>x</b> stiekum
<b>d</b> achtien	<b>k</b> creche	<b>r</b> hardstikke	<b>y</b> verassing
<b>e</b> accoord	<b>l</b> dieree	<b>s</b> lineaal	<b>z</b> yoghurt
<b>f</b> annanas	<b>m</b> electrisch	<b>t</b> intervieww	
<b>g</b> begroeing	<b>n</b> emailadres	<b>u</b> ommiddellijk	

## 13 Woordkeuzefouten

### Veel gemaakte fouten

**232** Welke foute zin hoort bij welke veel gemaakte woordkeuzefout? Verbeter de zinnen.

<b>a</b> Hun hebben daar een hekel aan.	1	verwisseling bezittelijk voornaamwoord/ persoonlijk voornaamwoord
<b>b</b> Zij is ouder dan mij.	2	verkeerde voorzetsel
<b>c</b> Ik zag jouw te laat staan.	3	verwisseling onderwerpsvorm/voorwerpsvorm van het persoonlijk voornaamwoord
<b>d</b> Hij is een kop groter als mij.	4	verkeerde voegwoord na vergrotende trap
<b>e</b> Dat is de oom waarmee we gaan zeilen.	5	verwisseling van de vorm voor voorwerpen met de vorm voor personen
<b>f</b> We konden niet anders als maar gewoon weggaan.	6	verkeerde betrekkelijk voornaamwoord
<b>g</b> Dat is het huis wat voor een miljoen verkocht is.	7	verwisseling van de meewerkendvoorwerpsvorm met de lijdendvoorwerpsvorm
<b>h</b> Toen besepte hij zich pas wat voor enorme fout hij had gemaakt.	8	verhaspeling
<b>i</b> Ze hebben alles dat hun hartje begeert.		
<b>j</b> Ik heb hun niet gezien.		
<b>k</b> Geloof je niet wat me moeder zegt?		
<b>l</b> Deze kleren kosten veel te duur.		
<b>m</b> Zij is naar hem aan de beurt.		
<b>n</b> Dat is het beste dat je kunt doen.		
<b>o</b> U moet u schoenen uitdoen.		
<b>p</b> Wij gaan om 9 uur, maar de meeste komen om 8 uur.		

## 14

## Woordenboeken

In een vreemdetalenwoordenboek zoek je op wat de vertaling van een Nederlands woord in een andere taal is of wat de Nederlandse vertaling is van een woord uit een andere taal. In een Nederlands woordenboek zoek je op wat een Nederlands woord betekent of hoe het wordt gespeld. Maar er staat nog veel meer informatie in een woordenboek, bijvoorbeeld over geslacht en woordsoort of hoe je het meervoud (van een zelfstandig naamwoord) schrijft of wat de verleden tijd en het voltooid deelwoord (van een werkwoord) is.

Er zijn ook woordenboeken voor speciale informatie, zoals een spreekwoordenboek, thematisch woordenboek (met alle woorden over een bepaald onderwerp) of een rijmwoordenboek.

## Herleiden

De woorden waarbij je in een woordenboek informatie kunt vinden heten *trefwoorden* of *lemma's*. Trefwoorden staan op alfabetische volgorde (zie pagina 29-30). Vervoegingen en verbuigingen worden niet opgenomen in het woordenboek. Die moet je dus herleiden tot het trefwoord. Dus verbeurd *zoek je op bij* verbeuren, circuleert *bij* circuleren en koninkje *zoek je op bij* koning.

De betekenis van uitdrukkingen vind je bij het eerste betekenisvolle woord van de uitdrukking. Ook dat moet je herleiden: het loodje leggen *vind je bij* lood, op eigen benen staan *vind je bij* been.

**233** Bij welk trefwoord moet je deze woorden opzoeken?

- |                      |                        |
|----------------------|------------------------|
| <b>a</b> seconden    | <b>l</b> verwaald      |
| <b>b</b> minuutje    | <b>m</b> traantje      |
| <b>c</b> uren        | <b>n</b> A4'tjes       |
| <b>d</b> begrepen    | <b>o</b> theegedronken |
| <b>e</b> kinderen    | <b>p</b> concurrenten  |
| <b>f</b> machientje  | <b>q</b> adresje       |
| <b>g</b> goochelde   | <b>r</b> beetgenomen   |
| <b>h</b> verdiend    | <b>s</b> automaten     |
| <b>i</b> radiootje   | <b>t</b> gestofzuigd   |
| <b>j</b> karbonaadje | <b>u</b> tomaatje      |
| <b>k</b> gegeten     | <b>v</b> betrap        |

**234** Bij welk trefwoord moet je deze uitdrukkingen opzoeken?

- |  |
|--|
| <b>a</b> op een houtje bijten                |
| <b>b</b> van je stokje gaan                  |
| <b>c</b> Kleine potjes hebben grote oren.    |
| <b>d</b> Nieuwe bezems vegen schoon.         |
| <b>e</b> Blaffende honden bijten niet.       |
| <b>f</b> de bloemetjes buiten zetten         |
| <b>g</b> de handen uit de mouwen steken      |
| <b>h</b> het bijltje erbij neergooien        |
| <b>i</b> je grenzen verleggen                |
| <b>j</b> het naadje van de kous willen weten |
| <b>k</b> met lange tanden eten               |

de **grut-ter** [m, -s] (ouderwets) kruidenier  
 de **grut-to** [m, grutto] lichtbruine gespikkelde weidevogel met een lange snavel = griet  
 de **gru-wel** [m, -en] iets afschuwelijks, iets waar je een afkeer van hebt ♦ dat is me een **gruwel**: daar moet ik niks van hebben  
**gru-we-len** [gruwelde, heeft gegruweld] van iets **gruwelen**: van iets griezelen, van iets huiveren  
**gru-we-lijk** [bijv nw] afschuwelijk, afgrijselijk, huiveringwekkend ♦ de hond van onze burens wordt **gruwelijk** mishandeld; ik heb een **gruwelijke** hekel aan fietsen  
**gru-wen** [gruwde, heeft gegruwd] van iets **gruwen**: een afschuw van iets hebben ♦ ik **gruw** van Franse kaas: ik vind die niet lekker  
**gru-ze-le-men-ten** [zelfst. nw] ▼ aan **gruzelementen** vallen: in scherven vallen, kapot vallen  
 de **GS** [meervoud] (in Nederland) **Gedeputeerde Staten**; dit is de groep mensen die een provincie bestuurt  
 de **gsm**<sup>®</sup> [m, gsmis] global system for mobile communications; dit is een mobiele telefoon  
 de **g-string** (Engels) /dzjje:stɪŋ/ [-s] piepklein, sexy onderbroekje waarbij er tussen je billen alleen een soort touwtje zit  
 de **gua-ca-mo-le** (Spaans) /kwakkaamole/ dikke saus van avocado, olie en kruiden  
 de **gu-a-no** [m] gedroogde mest van zeevogels  
 de **guer-ri-la** (Spaans) /keerjeljaal/ [m, guerrilla's] (letterlijk: kleine oorlog) 1 een vaak nogal ongeordende strijd van burgers tegen hun eigen regering, of tegen indringers in hun land 2 vechter in zo'n strijd  
 de **guil-lo-ti-ne** (Frans) /kiejootiene, Belg. gie'jootiene/ [v, -s] toestel waarmee mensen onthoofd werden  
 de **guir-lan-de** (Frans) /kierlānde, Belg. gierlande/ [v, -s] slinger van bloemen en bladeren  
 de **guit** [m, -en] iemand die op een grappige manier iets doet wat niet mag = deugniet, bengel, ondeugd  
**gui-tig** [bijv nw] ondeugend, maar wel grappig  
**gul** [bijv nw] gezegd van iemand die makkelijk iets weggeeft, niet gierig = royaal, vrijgevig ♦ hij geeft met **gulle** hand: hij geeft veel weg; een **gulle** lach: een hartelijke, spontane lach; de **gulle** gever: de gever van een cadeau of van geld  
 de **gul-den**<sup>1</sup> [m, -s] Nederlandse munteenheid tot 2002, daarna vervangen door de euro = piek  
**gul-den**<sup>2</sup> [bijv nw] (ouderwets) gouden, als goud blinkend ♦ de **gulden** stralen van de zon  
 de **gulp** [-en] 1 sluiting aan de voorkant van een broek, meestal met rits 2 dikke straal die plotseling begint te stromen ♦ er kwam opeens een **gulp** water uit de tuinslang  
**gul-pen** [gulpte, is gegulpt] naar buiten stromen met een dikke straal = golven, gutsen ♦ het bloed **gulpte** uit de wond

**235** Wat betekent *guit*?

- 236** a Hoe moet je het woord *gruzelementen* in lettergepen verdelen? Hoe kun je dat zien?  
 b Op welke lettergreep valt de klemtoon?  
 c Waaraan kun je dat zien?

**237** Wat betekent de afkorting *GS*?

- 238** a Welk initiaalwoord staat er in dit stukje?  
 b Hoe schrijf je het meervoud?  
 c Wat is het geslacht?

- 239** a Tot welke woordsoorten kan het woord *gulden* horen?  
 b Schrijf voor beide gevallen de betekenis op.

- 240** a Welke 2 betekenissen heeft het woord *gulp*?  
 b Van welke van de 2 betekenissen is het werkwoord *gulpen* afgeleid?

- 241** a Wat is de verleden tijd en wat is het voltooid deelwoord van *gruwen*?  
 b Wat is de verleden tijd en wat is het voltooid deelwoord van *gulpen*?

- 242** a Welke twee afleidingen staan er van het woord *gruwel*?  
 b Wat is de woordsoort van elke afleiding?

- 243** a Welke 3 uitdrukkingen zijn er met het woord *gul*?  
 b Schrijf van alle drie de betekenis op.  
 c Tot welke woordsoort behoort het woord *gul*?

- 244** a Welke 5 leenwoorden staan er in dit stukje?  
 b Schrijf van elk de taal op waaruit het woord afkomstig is.  
 c Schrijf van elk het meervoud op.  
 d Bij welke woorden verschilt de uitspraak in Nederland en België? In welke letters steekt het verschil?



fragment 1

de **ci-ter** [-s] snaarinstrument met een groot aantal snaren  
**ci-te-ren** [citeerde, heeft geciteerd] (*de woorden van*) iemand, een stukje uit een boek citeren: de tekst letterlijk weergeven = aanhalen, quoten  
 het **Ci-to** (in Nederland) Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling  
 de **Ci-to-toets** [m; -en] toets aan het eind van de basisschool waarvan de resultaten aangeven naar welke school je daarna het best kunt gaan  
 de **ci-troen** [-en] gele, erg zure zuidvrucht ♦ een **citroen** uitpersen  
 de **ci-trus vrucht** [-en] bepaald soort zuidvrucht, zoals de sinaasappel, de citroen, de grapefruit enz.  
 de **ci-ty** (Engels) /sɪtɪ/ [city's] centrum van een grote stad = binnenstad  
**ci-viel** [bijv nw] voor of van burgers (dus niet voor of van soldaten of geestelijken) ♦ de **civiele rechtbank**  
 de **ci-vi-li-sa-tie** [v; -s] beschaving die blijkt uit ziekenzorg, sociale wetten, woningbouw enz.  
 het **CJP** [CJP's] Cultureel Jongerenpaspoort; dit is een kaart waarmee je tot en met je 25e jaar goedkoop naar toneel, musea enz. kunt gaan  
 de **ckv** [v] culturele en kunstzinnige vorming; dit is een vak op de middelbare school  
**cl** [afkorting] centiliter  
 de **claim** (Engels) /kleem/ [m; -s] eis ♦ een **claim** indienen: iets, meestal geld, eisen; een **claim** op iemand leggen: aanspraak op iemand maken, beslag op iemand leggen  
**clai-men** /kleem-en/ [claimde, heeft geclaimd] iets, meestal een geldbedrag, claimen: iets opeisen, aanspraak op iets maken ♦ die gebroken ruit kun je bij de verzekering claimen; mag ik jou voor vanavond claimen?: mag ik beslag op je tijd leggen?

fragment 1

- 245 a** Welke trefwoorden zijn letterwoorden of initiaalwoorden?  
**b** Schrijf deze namen voluit.
- 246** Welke woorden zijn Engelse leenwoorden?
- 247** Welke woorden hebben het lidwoord het?
- 248** Denk je dat het werkwoord citeren is afgeleid van het zelfstandig naamwoord citer? Waarom wel of niet?

fragment 2

de **band**<sup>1</sup> [m; -en] 1 rubberen ring met lucht erin, om wielen van fietsen, auto's enz. ♦ je **banden** oppompen 2 reep stof of ander materiaal bijv. om iets mee vast te maken ♦ de **bagage** was met **banden** vastgesjord op het dak van de auto; schouder**bandjes**: reepjes stof waaraan een kledingstuk over je schouder hangt; (uitdr) een **lopende band**: brede strook waarop producten in een fabriek langs de arbeiders gaan (die moeten bij elk product steeds dezelfde bewerking uitvoeren); (uitdr) ik moet jou aan de **lopende band** waar-schuwen: steeds opnieuw 3 lint voor in geluids- of videorecorder, om geluiden of beelden op vast te leggen ♦ iets op de **band** opnemen 4 gevoel dat je bij elkaar hoort = verbondenheid ♦ ik heb een **sterke band** met mijn zusje 5 stevige omslag die de bladen van een boek bij elkaar houdt ♦ een boek in een **leren band** ▼ uit de **band** springen: gekke, dwaze dingen doen die je anders nooit doet  
 de **band**<sup>2</sup> (Engels) /bent/ [-s] groep musici die moderne muziek speelt  
 de **ban-da-na** [bandana's] doekje dat je tot een driehoek of strook gevouwen om je nek of om je hoofd knoopt  
 de **band breuk** [v; -en] (Belg Δ) bandenpech  
**ban-de-loos** [bijv nw] wild, ongeremd ♦ de **bandeloze** groep vernielde van alles

- 249** Denk je dat het zelfstandig naamwoord civilisatie is afgeleid van het bijvoeglijk naamwoord civiel? Waarom wel of niet?

fragment 2

- 250 a** Waarom staat het 2<sup>e</sup> woord *band* niet als 6<sup>e</sup> betekenis onder het eerste woord *band*?  
**b** Welke van de 5 betekenissen is een figuurlijke betekenis? (figuurlijk = alsof)
- 251** Welke uitdrukkingen zijn er met het woord *band*? wat is de betekenis?
- 252 a** Welk trefwoord is een samenstelling?  
**b** Welk trefwoord is een afleiding?

**gelag**

**een hard gelag**

iets wat erg vervelend voor je is, terwijl je er niets aan kunt doen

*Het was een hard gelag voor de hordeloper dat hij vlak voor de eerste wedstrijd op de Olympische Spelen een ernstige blessure kreeg. Maandenlang had hij keihard voor de Spelen getraind en nu kon hij niet eens starten.*

*Gelag* is afgeleid van *geliggen*. Dat woord wordt nu niet meer gebruikt. Het betekende vroeger: toestand, datgene wat je overkomt, wat er met je gebeurt.

☞ *Gelag* komt nog voor in het woord 'gelagkamer': de ruimte in een café of restaurant waar gedronken of gegeten wordt.

**gelag**

**het gelag betalen**

nadeel ondervinden van handelingen of fouten van anderen; fouten die door anderen gemaakt zijn, zelf moeten herstellen

De uitdrukking kan ook naar geld verwijzen. Degene die het gelag moet betalen, moet dan de kosten betalen die vooral door anderen gemaakt zijn.

*Met een motor door de bossen crossen klinkt leuk, maar de natuur moet het gelag betalen.*

*Gelag* had vroeger de betekenis: geld dat mensen van tevoren bij elkaar leggen als ze ergens iets gaan eten of drinken. Tegenwoordig wordt dat de *pot* genoemd. De vroegere betekenis van *gelag* is sterk veranderd, want in de uitdrukking gaat het niet meer om bijeengelegd geld maar om de gemaakte kosten.

**schik**

**ergens mee in je schik zijn**

ergens heel blij mee zijn; ergens heel tevreden over zijn

*Opa zei dat hij erg in zijn schik was met het cadeautje dat hij van ons gekregen had.*

*Schik* betekende oorspronkelijk: beschikking, verkiezing, vrije wil. Hieruit is waarschijnlijk de betekenis 'akkoord' of 'overeenstemming' ontstaan. En daaruit kan zich tot slot de betekenis 'plezier' of 'behaaglijk gevoel' hebben ontwikkeld.

☞ Utdrukkingen die dezelfde betekenis hebben, zijn onder andere: *ergens mee in je sas zijn* en *ergens mee in je nopjes zijn*.

**kaak**

**iets aan de kaak stellen**

zeggen dat iets niet rechtvaardig, niet juist is

*In veel landen zitten mensen gevangen omdat ze een andere mening hebben dan de regeringsleiders van hun land. Amnesty International stelt dit geregeld aan de kaak.*

Met het lichaamsdeel 'kaak' heeft deze uitdrukking niets te maken. *Kaak* is hier het oude woord voor 'ton' in de betekenis: houten of stenen verhoging. Iemand die vroeger een misdaad pleegde, werd soms boven op zo'n ton gezet. Dat heette: *iemand op de kaak stellen*. Anderen mochten zo iemand dan met rotte eieren bekogelen en uitschelden. Later werd de ton een paal, waaraan een veroordeelde werd vastgebonden. Daardoor ging men zeggen: *iemand aan de kaak stellen*, ook al was er dus geen kaak (= ton) meer te bekennen. Het gebruik van het vastbinden aan een paal verdween op een gegeven moment, maar de uitdrukking bleef bestaan, ook al zeggen we tegenwoordig niet meer *iemand aan de kaak stellen* maar: *iets aan de kaak stellen*.

**moordkuil**

van je ~~is~~ hart geen moordkuil maken

**peen**

**peentjes zweten**

heel bang zijn dat iets niet goed zal aflopen

iemand die *peentjes* zweet, kan letterlijk zweeten, maar dat hoeft niet per se.

*Bij de Citotoets heb ik peentjes gezweet; hij was ontzettend moeilijk.*

Men denkt dat het woord *peentjes* hier een vervorming is van 'pintjes'. Een pint was vroeger een inhoudsmaat van ruim een halve liter (vandaar ook 'een pint bier', en 'een pintje drinken'). Wie *pintjes* zweette, verloor veel vocht (zoveel als er in een aantal pintjes ging). Toen de pint als inhoudsmaat verdween, ging men het woord in de uitdrukking misschien verwarren met *peentjes* (= worteltjes), omdat iemand die erg zweet, vaak een rode kleur heeft die een beetje lijkt op de kleur van *peentjes*.

**253** Elk van de hier afgedrukte uitdrukkingen heeft als belangrijkste woord een woord dat in normaal taalgebruik niet zo wordt gebruikt.

Wat betekenden deze woorden vroeger?

**254** Wat betekent de uitdrukking *iets aan de kaak stellen*?

**255 a** Wat betekent *peentjes zweten*?

**b** Bedenk zelf een voorbeeldzin met deze uitdrukking.

**256** Welke uitdrukkingen betekenen hetzelfde als *ergens mee in je schik zijn*?

**257 a** In welke samenstelling komt het woord *gelag* met een g op het eind voor?

**b** Ken je nog een andere uitdrukking met het woord *gelag*?  
Je mag een woordenboek gebruiken.

**258** Bij welk woord moet je de uitdrukking *van je hart geen moordkuil maken* in een gewoon woordenboek opzoeken?



In een etymologisch woordenboek of herkomstwoordenboek staat de herkomst van woorden uitgelegd. In het etymologische woordenboek waaruit hier fragmenten zijn opgenomen, staan erfwoorden onderstreept.

**brijzelen** [kruimelen] • *briselen* [stukmaken, fijnmaken] (1201-1300) • <fr. *briser*, van gallische herkomst, vgl. *oudiers brissim* [ik breek] (vgl. *bri-sant*).

**brik**<sup>1</sup> [zeilvaartuig] • 1781 • <eng. *brig*, verkort uit *brigantine* (vgl. *brigantijn*).

**brik**<sup>2</sup> [rijtuig] • 1898 • <eng. *break* (vgl. *break*).

**brik**<sup>3</sup> [gebarsten baksteen] • *bricke* [tichelsteen] 1282 • van *breken*.

**briket** [stuk brandstof] • 1883 • <fr. *briquette* <middeelnl. *bricke* [brik] (vgl. *brik*<sup>3</sup>, *briquet*).

**brikken** [schapenras] • 1849 • etymologie onzeker; mogelijk verwant met *westvlaams gebrikkeld* [van gemengd ras], *fries brik* [oud paard, knoll.

**bril** [glazen om beter te zien] • 1401-1500 • van *beril*; de eerste brillenglazen in de late Middeleeuwen werden van dit mineraal gemaakt.

**briljant** [schitterend] • 1785 • <fr. *brillant*, teg. deelw. van *briller* [schitteren, glanzen] <it. *brillare* [schitteren, stralen] <lat. *beryllus* (vgl. *beril*, *bril*).

**brilkruid** [plantengeslacht] • 1901-1925 • zo genoemd omdat de hauwtjes enigszins op een *bril* lijken.

**brillantine** [haarcrème, polijstmiddel] • 1901-1925 • <fr. *brillantine*, van *brillant* (vgl. *briljant*).

**brille** [uitzonderlijke begaafdheid] • ca. 1840 • nl. vorming op basis van *brilleren*.

**brilleren** [schitteren] • 1824 • <fr. *briller* (vgl. *bril-jant*).

**brilschans** [halve ronding aan bouwwerk] • 1898 • een vertaling van fr. *les lunettes* [bril, brilschans], dat we ook als *lunet* geleend hebben → *lunet*.

**brink** [erf, plein] • in de vroegere Overijsselse plaatsnaam *Mittelbrinc* (1152), *brinc* [rand, grasveld, plein, marktbeeld] 1206 • *middeelnl.* *brink* [rand, heuvel, hooggelegen grasveld], *oudnoors* *brekka* [heuvel, helling]; etymologie onzeker.

**259** Welke woorden in dit fragment zijn erfwoorden?

**260 a** Er staat drie keer het trefwoord *brik*. In welk jaar werd elk van deze woorden voor het eerst gebruikt?

**b** Welk woord is het oudst?

**c** Waarom is alleen het derde trefwoord *brik* onderstreept?

**d** Als je bij *brikken* kijkt, staat er in de uitleg nog eens het trefwoord *brik*. In welke betekenis? Waar geldt die betekenis?

**261 a** Van welk woord komt het woord *bril*?

**b** Welke 2 samenstellingen met het woord *bril* zijn ook als trefwoord opgenomen?

**c** Wordt het woord *bril* daarin letterlijk of figuurlijk (= alsof, zoals) gebruikt?

**262 a** In welke periode werd het Franse leenwoord *brillantine* hier voor 't eerst gebruikt?

**b** Met welk werkwoord is het verwant?

**c** Wat is het oorspronkelijk Franse grondwoord van deze afleidingen?

**d** Welke betekenis heeft dat grondwoord in het Nederlands?

**e** Welk woord (grondwoord, afgeleid werkwoord of afgeleid bijvoeglijk naamwoord) werd het eerst in de Nederlandse taal gebruikt?

**263 a** Wat is het oudste erfwoord in dit fragment?

**b** Wat betekent het?





# Bijzonder taalgebruik

21

## Stijlfiguren

### Beeldspraak

Bij beeldspraak vergelijk je iets of iemand ergens mee. In de zin Oom Henk is zo sterk als een beer wordt oom Henk vergeleken met een beer omdat hij wel net zo sterk lijkt te zijn.

#### 1 Vul in.

- |  |  |                             |
|--|--|-----------------------------|
| <b>a</b> Joop is zo kaal als een biljartbal.                   | Joop wordt vergeleken met een biljartbal | omdat hij heel erg kaal is. |
| <b>b</b> Oma is zo grijs als een duif.                         | ... wordt vergeleken met ...             | omdat ... heel erg .... is. |
| <b>c</b> Zij is zo brutaal als een aap.                        | ... wordt vergeleken met ...             | omdat ... heel erg .... is. |
| <b>d</b> Mijn zusje was zo trots als een pauw.                 | ... wordt vergeleken met ...             | omdat ... heel erg .... is. |
| <b>e</b> De schil is zo zacht als fluweel.                     | ... wordt vergeleken met ...             | omdat ... heel erg .... is. |
| <b>f</b> Dat kind is zo bang als een wezel.                    | ... wordt vergeleken met ...             | omdat ... heel erg .... is. |
| <b>g</b> Gelukkig is hij weer zo gezond als een vis.           | ... wordt vergeleken met ...             | omdat ... heel erg .... is. |
| <b>h</b> Ze zag zo rood als een biet.                          | ... wordt vergeleken met ...             | omdat ... heel erg .... is. |
| <b>i</b> De leeuw liep zo mak als een lammetje achter hem aan. | ... wordt vergeleken met ...             | omdat ... heel erg .... is. |
| <b>j</b> Zij voelt zich zo slap als een dweil.                 | ... wordt vergeleken met ...             | omdat ... heel erg .... is. |

#### 2 Maak zelf vergelijkingen.

Kies uit: steen • kanarie • konijn • huis • zijde • roet • gras • banaan • veertje • lat

- |                               |                              |
|-------------------------------|------------------------------|
| <b>a</b> zo duf als een ...   | <b>f</b> zo zwart als ...    |
| <b>b</b> zo licht als een ... | <b>g</b> zo vast als een ... |
| <b>c</b> zo zacht als ....    | <b>h</b> zo krom als een ... |
| <b>d</b> zo mager als een ... | <b>i</b> zo geel als een ... |
| <b>e</b> zo hard als ...      | <b>j</b> zo groen als ...    |

#### 3 Zoek bij elkaar.

- |                          |                  |
|--------------------------|------------------|
| <b>a</b> zo koel als     | 1 een ezel       |
| <b>b</b> zo klaar als    | 2 boter          |
| <b>c</b> zo hongerig als | 3 een aal        |
| <b>d</b> zo fris als     | 4 een mandje     |
| <b>e</b> zo vlug als     | 5 een paard      |
| <b>f</b> zo stijf als    | 6 een klontje    |
| <b>g</b> zo plat als     | 7 een kikker     |
| <b>h</b> zo lek als      | 8 een hoentje    |
| <b>i</b> zo koppig als   | 9 een plank      |
| <b>j</b> zo zacht als    | 10 een dubbeltje |

Als je twee dingen vergelijkt zonder *als* te gebruiken, heet dat een *metafoor*. Bij *metonymie* zeg je iets anders dan wat je eigenlijk bedoelt. Je noemt bijvoorbeeld een deel terwijl je het geheel bedoelt, of andersom. Of je noemt de maker, maar je bedoelt het product, of je noemt het omhulsel in plaats van de inhoud.

- 11** Vul de juiste metafoor in. Kies uit:
- |   |                           |
|---|---------------------------|
| <b>a</b> Dat is lief van je. Je bent ...            | 1 in de zevende hemel     |
| <b>b</b> Mijn altijd vrolijke zusje is ...          | 2 kolenschoppen           |
| <b>c</b> Dat stel is duidelijk ...                  | 3 het zonnetje in huis    |
| <b>d</b> Paardrijden is ...                         | 4 een ster                |
| <b>e</b> Pak eens aan met je ...                    | 5 een engel               |
| <b>f</b> Hij won de talentenjacht en was meteen ... | 6 haar lust en haar leven |
- 12** Wat wordt eigenlijk bedoeld met de metonymie in de onderstreepte woorden?
- a** Wie lust er nog een bord?
  - b** Mijn rijke oom heeft een echte Van Gogh.
  - c** Nederland wordt kampioen.
  - d** Wij komen uit Holland.
  - e** Hij loopt altijd op Nikes.
  - f** Tweede kopje gratis.
  - g** We zijn vanavond met 200 man.
- 13** Geef aan of het onderstreepte gedeelte een vergelijking is, of een metafoor of metonymie.
- a** Wat een viswif, dat mens van de overkant!
  - b** Lust je nog een glas?
  - c** Ze wacht al jaren op haar prins op het witte paard.
  - d** Wat een plaatje, dacht ze, toen de bruid naar buiten kwam.
  - e** Met een gezicht als een oorworm ging ze naar haar kamer.
  - f** Ierland – Duitsland eindigde in een gelijkspel.
  - g** Met een slakkengang reden ze de laatste 10 kilometer.
  - h** Met een kop als een boei bekende hij: 'Ik was het.'
  - i** Mijn oude oma is inmiddels zo doof als een kwartel.
  - j** De bemanning van het schip telde 75 koppen.
- 14** Onderstreep de beeldspraak in de zin. Geef aan of het een vergelijking is, of een metafoor of metonymie.
- a** Het dorpje telt nu nog maar 500 zielen.
  - b** Be-Quick – FC Muntendam liep uit op een slachtpartij.
  - c** Zij draagt alleen nog maar Prada en Gucci.
  - d** Wat een stelletje leeghoofden zijn jullie!
  - e** Hij vertrok als een dief in de nacht.
  - f** Italië is al 10 wedstrijden ongeslagen.
  - g** Ze werd vuurrood van schaamte.
  - h** De president van Amerika is de machtigste man ter wereld.
  - i** Hij lachte als een boer die kiespijn heeft.
  - j** Als je een beetje kunt tekenen, ben je nog niet meteen Rembrandt.

- 26** Is het een spreekwoord of een zegswijze?  
Zoek de juiste betekenis erbij.
- a Hij gaf er de brui aan.
  - b Oefening baart kunst.
  - c Hij maakte er een punt van.
  - d Beter één vogel in de hand dan tien in de lucht.
  - e Hij gaf taal noch teken.
  - f We zullen zien wie de langste adem heeft.
  - g Zoals het klokje thuis tikt, tikt het nergens.
  - h Nu komt de aap uit de mouw.

- 27** Vul in.  
Kies uit: **job • hendrik • aagje • piet • roeland • jacob • thomas • frans**

- |                    |                        |
|--------------------|------------------------|
| a een brave ...    | e een ongelovige ...   |
| b de ware ...      | f een nieuwsgierig ... |
| c een vrolijke ... | g een razende ...      |
| d dejarige ...     | h een hele ...         |

- 28** Vul een lichaamsdeel in.
- a Zij gaf hem een ... klopje.
  - b Hij is niet op zijn ... gevallen.
  - c Iemand aan de ... voelen.
  - d Zij is gauw op haar ... getrapt.
  - e Hij is erg bij de ... en.
  - f Ik wil jou onder vier ... spreken.
  - g Ze nam niet bepaald een blad voor de ...
  - h Hij werd lelijk bij de ... genomen.
  - i Het gebeurde achter zijn ... om.
  - j Vertel maar wat je op je ... hebt!
  - k Zij leefde op grote ...

- 29** Schrijf de betekenis op van de zegswijzen van opdracht 28.  
Zoek ze op in het woordenboek bij het lichaamsdeel dat je hebt ingevuld als je de betekenis niet weet.

- 1 Je kunt beter tevreden zijn met een klein beetje dat je zeker hebt, dan verlangen naar veel dingen die je misschien nooit zult krijgen.
- 2 Het is nergens zo fijn als thuis.
- 3 Het moet nog blijken wie het het langste vol kan houden.
- 4 Hij stopte ermee.
- 5 Nu blijkt pas hoe het werkelijk zit.
- 6 Hij maakte er problemen over.
- 7 Je kunt iets leren door het veel te doen.
- 8 Hij liet niets van zich horen.

- l Ze hingen aan zijn ...
- m Hij vertelde het met een stalen ...
- n Ze haalde hem het bloed onder zijn ... vandaan.
- o Hij klaagde steen en ...
- p Helaas heeft hij twee linker...
- q Ik heb daar mijn ... van voll!
- r Ben je soms met je verkeerde ... uit bed gestapt?
- s Kleine potjes hebben grote ...
- t Ze zette zich met ... en ziel in.
- u Hij stak geen ... uit.
- v Hij kreeg de baard in de ...

## Werkwoordelijke uitdrukkingen

Werkwoordelijke uitdrukkingen zijn korte uitdrukkingen met een werkwoord dat niet in de letterlijke betekenis wordt gebruikt.

In de uitdrukking *de bal terugkaatsen* – op een vraag die gesteld wordt geen antwoord geven, maar een tegenvraag stellen *wordt dus niet letterlijk een bal gekaatst*.

- 30** Vul het ontbrekende zelfstandige naamwoord in.
- |                             |            |
|-----------------------------|------------|
| <b>a</b> de ... afhouden    | 1 plank    |
| <b>b</b> de ... ontspringen | 2 doorslag |
| <b>c</b> de ... kwijtraken  | 3 aftocht  |
| <b>d</b> de ... geven       | 4 boot     |
| <b>e</b> de ... misslaan    | 5 draad    |
| <b>f</b> de ... blazen      | 6 dans     |
- 31** Kies het juiste werkwoord.
- |                     |             |
|---------------------|-------------|
| <b>a</b> je hielen  | 1 pakken    |
| <b>b</b> je biezen  | 2 verleggen |
| <b>c</b> de benen   | 3 draaien   |
| <b>d</b> je grenzen | 4 lichten   |
| <b>e</b> in duigen  | 5 nemen     |
| <b>f</b> duimen     | 6 vallen    |
- 32** Wat betekenen de uitdrukkingen van opdracht 30? Zoek als je het niet weet de betekenis op in het woordenboek.
- 33** Wat betekenen de uitdrukkingen van opdracht 31? Zoek als je het niet weet de betekenis op in het woordenboek.

## Koppels

Taalkoppels zijn vaste combinaties van twee of drie dingen met *en of of* ertussen.

- 34** Zoek ze bij elkaar.
- |                 |      |        |
|-----------------|------|--------|
| <b>a</b> bar    | en 1 | blauw  |
| <b>b</b> haat   | en 2 | zeker  |
| <b>c</b> af     | en 3 | eeuwig |
| <b>d</b> vast   | en 4 | leed   |
| <b>e</b> dubbel | en 5 | boos   |
| <b>f</b> altijd | en 6 | nijd   |
| <b>g</b> bont   | en 7 | toe    |
| <b>h</b> lief   | en 8 | dwars  |
- 35** Zoek ze bij elkaar.
- |                 |      |         |
|-----------------|------|---------|
| <b>a</b> alles  | of 1 | meer    |
| <b>b</b> kiezen | of 2 | niet    |
| <b>c</b> zelden | of 3 | laat    |
| <b>d</b> kop    | of 4 | delen   |
| <b>e</b> erop   | of 5 | niets   |
| <b>f</b> min    | of 6 | munten  |
| <b>g</b> vroeg  | of 7 | nooit   |
| <b>h</b> graag  | of 8 | eronder |
- 36** Vul het ontbrekende woord in.
- |                              |
|------------------------------|
| <b>a</b> bloed, zweet en ... |
| <b>b</b> ..., kaas en eieren |
| <b>c</b> rood, ... , blauw   |
| <b>d</b> ziek, zwak en ....  |
| <b>e</b> game, ... en match  |

## Uitroepen

**37** Wanneer gebruik je deze uitroepen?

- |   |    |              |
|---|----|--------------|
| a Als iemand moest niezen.                | 1  | ach          |
| b Als je ergens van onder de indruk bent. | 2  | ajakkes      |
| c Als je iets vies vindt.                 | 3  | alle machtig |
| d Als je denkt: dat is ook zo.            | 4  | basta        |
| e Als je iets sneu vindt.                 | 5  | bingo        |
| f Als je jezelf op iets betrapt.          | 6  | gezondheid   |
| g Als je een toast uitbrengt.             | 7  | mazzel       |
| h Als het raak is.                        | 8  | proost       |
| i Als je vindt dat iets een gelukje is.   | 9  | verhip       |
| j Als het genoeg is.                      | 10 | warempel     |

**38** Vul een geschikte uitroep in.

- a Je doet wat ik je gezegd heb, ... .. !  
b Ze dacht dat wij dat wel voor haar zouden doen. Nou, ... .. !  
c Er is er een jarig, ... !  
d Hé, wat doe jij daar? ... .. ! Dat mag niet, dat weet je best.  
e Je zult nog even moeten doorzetten; ... ..!  
f ...! Dat interesseert mij toch niet!  
g Maak een grote sprong! Eén, twee, ....!  
h Het publiek klapte enthousiast. '...', riep iemand.  
i ...! ...! Houd de dief!  
j ...! Dat doen we.

## 24 Proza en poëzie

### Proza en poëzie

Proza zijn verhalende teksten, poëzie zijn gedichten. In een gedicht staat wat iemand denkt, voelt, fantaseert of ziet. Liedteksten en rapteksten zijn ook een soort gedichten.

**39** Geef van de teksten 1 – 4 aan of het proza of poëzie is. Waaraan zie je dat?

tekst 1

#### Ozo heppie

Ik voel me ozo heppie,  
Zo heppie deze dag  
en als je vraagt: wat heppie  
als ik eens vragen mag,  
dan zeg ik: hoe wat heppie,  
wat heppik aan die vraag,  
heppie nooit dat heppieje  
dat ik hep vandaag?

Joke van Leeuwen

tekst 2

#### Gerben maakt rare bokkensprongen

'Kijk eens wie daar aankomt.' Sietse Klinkhamer vaart met zijn broer Hielke in een boot op het meer.  
Hun boot heet de Kameleon. Die heeft de tweeling een poos geleden van hun vader gekregen. Ze hebben de boot zelf opgeknapt en geschilderd. Nu is de Kameleon de mooiste en snelste boot van het meer van Lenten. Dat komt omdat er een echte motor van een auto in zit. Die hebben ze gekregen van de dokter toen zijn auto in het meer was beland.

Uit: Fred Diks, *De Kameleon gaat op speurtocht*

tekst 3

### Beer en Rat

Tije sneed een scherpe punt aan een stok. Het was een mooie rechte tak, een speer of een spit of een vlaggenstok voor op een vlot... Eigenlijk stond hij op Bas te wachten. Ze hadden hier op de hoek afgesproken, Tije en Stefano en Bas. Daarna zouden ze wel zien wat ze gingen doen. Stefano was er, maar Bas liet op zich wachten.

Om hen heen klonk het gonzen van de zomer. Insecten, de verre snelweg, een grasmaaier, zelfs het ruisen van de beek in het bos kon je hier al horen. Een mannenstem klonk er luid doorheen: 'We gaan toch niet moeilijk doen, makker?' Tije sloeg er geen acht op. Waar bleef Bas nou?

Uit: Lydia Rood & Niels Rood, *Voorgoed verdwenen?*

tekst 4

### Je lijkt op iemand

Je lijkt op iemand, en 'k weet niet, op wie  
Maar 'k weet, dat ik niet voor het eerst je zie.  
Eerst dacht ik: lijkt ze niet op 't meisje dat  
Toen 'k jongen was, ik eens heb liefgehad?  
Maar 'k weet nog goed, hoe 'k toen verwonderd keek  
Naar háár gezicht, op wie ze eigenlijk leek

*Johan Andreas dèr Mouw*

## Onderverdeling van proza

Je kunt proza op verschillende manieren onderverdelen. Als je bijvoorbeeld onderverdeelt naar de omgeving of tijd waarin het verhaal zich afspeelt, krijg je een indeling in: streekromans, historische romans, sciencefiction, enz. Als je onderverdeelt naar onderwerp of soort (genre), krijg je liefdesromans, oorlogsromans, griezelromans, detectives, thrillers, enz.

**40** Tekst 5 t/m 9 zijn flapteksten: korte beschrijvingen van de inhoud op de achterkant van een boek.

- a** Geef bij elke tekst aan om wat voor soort boek het gaat: streekroman • detective • historische roman • sciencefiction • liefdesroman.
- b** Geef per tekst aan waaraan je dat ziet.

tekst 5

### Annejoke Smids, Meester van de schaduw

Rome, 1599. De twaalfjarige Aretino is op de vlucht. Hij zwerft op straat en houdt zich in leven met voedsel dat hij daar vindt of in taveernes van tafels grist. Als hij de onstuimige schilder Donato Savoldo ontmoet, die hem aanneemt als leerling, lijkt zijn leven een gunstige wending te nemen. Hij leert de grootste schilders van Rome kennen en is kind aan huis in het palazzo van kardinaal Monaldi. Maar zijn geheim blijft hem achtervolgen, en het lijkt wel of hij door zijn vriendschap met Donato juist nog meer in gevaar komt...

Uit: Annejoke Smids, *Meester van de schaduw*

tekst 6

### **Theo en Ester Heuveling, Tijdloos**

De 13-jarige Jasper Jansen is gek op sciencefiction en computerspelletjes. Hij wil dolgraag straaljagerpilot worden, maar kan dit niet omdat hij een bril draagt. Jasper wint tot zijn vreugde een rondleiding in een opleidingscentrum van de luchtmacht. Tijdens de rondleiding raakt hij betrokken bij een ongeluk, waarna hij bouters ontmoet, kleine wezentjes die veel verder ontwikkeld zijn dan mensen. De wereld van deze wezens is alleen te zien als de tijd even stilstaat voor iedereen, behalve voor Jasper. Als de tijd weer begint te lopen, begint de twijfel. Heeft hij die wezens wel echt gezien? Waarom ziet niemand anders ze? Tot het moment dat de tijd opnieuw stilstaat en hij een lotgenoot ontmoet. Dan begint het avontuur pas echt...

Uit: *Theo en Ester Heuveling, Tijdloos*

tekst 7

### **S. Peters – Geheime liefde**

Twintiger Karen vindt via een vriendin een nieuwe, vaste baan. Daar ontmoet ze systeembeheerder Chris, die door zijn medecollega's vaak het mikpunt van spot is: Chris heeft namelijk overgewicht. Karen vindt hem echter wel charmant en besluit hem uit eten te vragen. De twee worden flink verliefd, maar Karen wil de relatie liever geheimhouden, omdat ze zich schaamt voor haar dikke vriend.

Uit: *S. Peters, Geheime Liefde*

tekst 8

### **Bartje – Anne de Vries**

Bartje Bartels is een jongetje dat opgroeit in een arm Drents keuterboerengezin en zich steeds minder wil schikken naar zijn lot. In plaats van in de voetsporen van zijn vader te treden als boerenarbeider, wil Bartje de wijde wereld intrekken. Toch beschikt het lot anders. Nadat Bartje enige jaren als knecht heeft gewerkt, krijgt hij na het overlijden van zijn moeder de zorg over het gezin op zich.

Uit: *Bartje, Anne de Vries*

tekst 9

### **Baantjer “De Cock en een recept voor moord”**

De Cock is flink uit zijn humeur: zijn vrouw is ziek en krijgt volgens hem verkeerde medicijnen. Vledder is het dichtsbijzijnde, ondankbare slachtoffer, want gezamenlijk zijn ze op weg naar het modehuis Verbruggen, alwaar ze de directeur aan de tand willen voelen in een smaadzaak. Daar aangekomen treffen ze de heer Verbruggen aan in zijn stoel, levenloos en met een receptenbriefje op zijn revers gespeld. Het briefje bevat een cryptische tekst en biedt op het eerste gezicht weinig aanknopingspunten. De Cock en Vledder zijn compleet verrast wanneer plotseling een aantrekkelijke vrouw de kamer binnenkomt, de dode man een klap in het gezicht geeft en hem begint uit te schelden. De Cock reageert geschokt en begrijpt niets van haar gedrag. ‘Vrouwen ...’

Uit: *A.C. Baantjer, De Cock en een recept voor moord*

## Onderverdeling van poëzie

Gedichten kun je onder andere onderverdelen in gedichten met rijm of zonder rijm.

- 41** a Welke van de volgende gedichten bevatten rijm?  
b Geef aan welke woorden rijmen.

tekst 11

### Een heel fijn kado

Onze poes is aan komen lopen,  
We hebben haar niet hoeven kopen.

Ze was een zwervertje, o zo klein.  
Maar we hebben het samen zó fijn.

Ze spint, miauwt en zegt als ik binnen kom: “hallo”,  
en gisteren kreeg ik van haar zomaar drie poesjes kado.

Vayanti Stevens

tekst 13

### Blind

kruip dan maar  
dicht tegen me  
aan  
dan laat ik je  
de warmte van rood  
voelen

tekst 14

Twee slakken waren al sinds jaren  
op weg van Groningen naar Haren  
Ten slotte kwam geheel ontdaan  
de oudste bij het eindpunt aan  
Hij slikte en sprak diepbewogen:  
'Mijn broer is uit de bocht gevlogen.'

Kees Stip

tekst 10

### Vulkaan

Ik ben een vulkaan.  
Ik ben boos.  
En ik koos  
voor een uitbarsting.

Frank Woltjes

tekst 12

### We zien wel...

Dat ik van mijn vader hou,  
Doet mijn moeder  
Soms verdriet  
En dat ik van  
Mijn moeder hou,  
Dat weet mijn vader niet.  
Zo draag ik  
Mijn geheimen mee  
En loop van hier naar daar  
Nog altijd hou  
Ik van die twee  
Die hielden van elkaar.  
(...)

tekst 15

### Sardientje Snotterbel

Hoi, ik ben Sardientje Snotterbel  
Ik heb af en toe een nies  
maar ik gebruik mijn zakdoek niet  
want anders wordt die vies!!!

Maycon Kuiper



Fictieve teksten zijn verzonden en beschrijven nooit precies de werkelijkheid. Deze teksten worden fictie genoemd. Denk aan romans, gedichten, verhalen, toneelstukken, enz. Niet-verzonden teksten worden non-fictie genoemd. Deze teksten zijn gebaseerd op werkelijk gebeurde zaken en zijn bedoeld om informatie over te dragen, bijvoorbeeld een encyclopedie, essays, kranten- of tijdschriftartikelen, woordenboeken, reisgidsen of studieboeken.

**42** Welk van de teksten 16 - 21 zijn gebaseerd op feiten en welke zijn verzonden verhalen? Geef per tekst aan waaraan je dat kunt zien.

tekst 16

**Murks: Algemeen Cool Nederlands**

Wetenschapster Jacomine Nortier onderzocht een jongerentaal die zij 'Murks' noemde. 'Murks' is een mengeling van Marokkaans, Berbers, Turks en Nederlands. Zij stelde de volgende taalfeiten over het Murks vast.

Bij het Murks hoort:

- een overdreven Marokkaans accent;
- een zwaar aangezette 'g';
- een 's' die uitgesproken wordt als een 'z' of 'sj';
- het weglaten van lidwoorden: wij gaan naar winkel;
- het vervangen van 'het' door 'die': die meisje.

Het Murks werd juist gebruikt door jongeren met Nederlandse ouders. Dit 'Algemeen Cool Nederlands' werd een soort standaard allochtoon accent.

Uit: Nortier, J., *Murks en straattaal. Vriendschap en taalgebruik onder jongeren.*

tekst 18

**Feit: één op de vier verzint zelf woorden**

Uit onderzoek blijkt dat minstens een kwart van alle Vlamingen, Nederlanders en Surinamers eigen woorden verzint die ze thuis gebruiken. Van *poedoemplof* over *lekkeronie* tot *wormpjeskaas*. Hieronder vind je enkele Vlaamse, Surinaamse en Nederlandse smaakmakers. Om *hersa* van te krijgen...

**Nederland**

Dievenbeffer: vliegenmepper  
 Hersa: hoofdpijn  
 Jimbob: jeuk  
 Lekkeronie: lekkere macaroni  
 Pinkepoertje: sluitertje van een broodzakje

**Suriname**

Aardappelbabbelaar: iemand die bekakt praat

tekst 17

**Eeuwig jong**

De Grijpgrip loerde naar zijn ontbijtbord. Daar lagen drie kindertjes te spartelen in de havermoutpap. De Grijpgrip knorde als een wild varken. Met een grote glimmende lepel schepte hij de pap uit het bord. Yorick werd meegeschept. Hij schreeuwde, hij gilte. Maar de Grijpgrip grijsde. Hij likte langs zijn lippen en bracht de lepel naar zijn mond. 'Elke dagh een paarh kinderhen ihs goedh voorh mijh,' gromde hij. 'Daardoorh blijfh ikh eeuwich jongh....'

Uit: Paul van Loon, *De Grijpgrip*

Poedoemplof: dik persoon die bij het vallen zo'n geluid maakt  
 Tjietjebikies: kinderen  
 Boetebolle: lief huisdier

**Vlaanderen**

Kiedekoet: navel  
 Patatzakken: liefhebben  
 Toeterkast: ijsje in een torentje  
 Vier en een krent: niet intelligent  
 Wormpjeskaas: gemalen kaas

Uit: *Taalpeil 2009, De Nederlandse Taalunie*

tekst 39

### Ballade van een roversbende

Onze huizen zijn veel te saai, onze scholen zijn veel te groot  
In onze straat is geen speelplaats meer, we verveelden ons overal dood  
Daarom hebben we op een dag een bende opgericht  
Een roversbende die de armen helpt en de rijken te gronde richt

Deze nacht vaart ons piratenschip uit  
Iedere rover vaart mee  
Diep in de nacht kijkt de roerganger uit  
Over de stille zee

We hebben cassettes geroofd, uit de leuke platenboetiek  
Die zijn voor de arme mensen bestemd, want ook zij hebben recht op muziek  
Sloffes sigaretten geroofd, en speelgoed bij V&D  
Daarna nog Albert Heyn beroofd, van z'n Mars en Milkyway

Deze nacht vaart ons piratenschip uit  
Iedere rover vaart mee  
Diep in de nacht kijkt de roerganger uit  
Over de stille zee

We moeten wel gauw met dat spul naar de arme mensen gaan  
Voorlopig ligt alles nog bij elkaar, waar m'n vader z'n auto heeft staan  
Ach, 't is niet zo ernstig bedoeld, 't is gewoon maar een spel  
En waarom komt er dan zo opeens een echte agent aan de bel

Deze nacht vaart ons piratenschip uit  
Iedere rover vaart mee  
Diep in de nacht kijkt de roerganger uit  
Over de stille zee

M'n vader gaat met de agent naar waar de auto staat  
Heeft m'n eigen vader de buit ontdekt? Verraad, kameraden, verraad  
Mannen, alle hens aan dek, hijst de zeilen, de doodskopvlag  
We begroeten morgen een ander land, bij het licht van de nieuwe dag

Deze nacht vaart ons piratenschip uit  
Iedere rover vaart mee  
Diep in de nacht kijkt de roerganger uit  
Over de stille zee

Willem Wilmink

### Rijmsorten

De twee belangrijkste soorten rijm zijn eindrijm en beginrijm. Bij eindrijm eindigen de rijmende woorden met dezelfde klank: lopen – hopen, fiets – niets.

Bij beginrijm beginnen de woorden of namen uit een versregel met dezelfde medeklinker: Liesje leerde Lotje lopen langs de lange Lindelaan.

**50** Welke rijmsoort wordt er in het gedicht van tekst 39 gebruikt, begin- of eindrijm?

**51** Onderstaande titels komen uit de Rode Reeks stripverhalen van Suske en Wiske. Wat valt op aan de klanken in de titels?

- De nerveuze Nerviërs
- De koddige Kater
- Het mini-mierennest
- De brullende berg
- De schone slaper
- Tedere Tronica

**49** Wat is het refrein in het gedicht van tekst 39?

Gedichten kunnen op verschillende manieren rijmen. Bij *gepaard rijm* rijmen de twee op elkaar volgende regels, dus regel 2 rijmt op regel 1, regel 4 op regel 3, enz. Bij *gekruist rijm* slaat het rijm een regel over. Dan rijmt regel 3 op regel 1, regel 4 op regel 2, enz.

- 52** Hebben de gedichtjes in tekst 40 en 41 gepaard of gekruist rijm?

Rijmschema's kun je aanduiden door elke regel van het gedicht een letter te geven: regels die rijmen, krijgen dezelfde letter. Elke nieuwe rijmklank krijgt een volgende letter uit het alfabet.

- 53 a** Geef met letters de rijmschema's van de gedichtjes in tekst 40 en 41 aan.
- b** Schrijf twee sinterklaas- of poëziealbumgedichtjes, een met het rijmschema abab en een met het rijmschema aabb.
- 54 a** Welk rijmschema hebben de gedichten van tekst 42 en 43?
- b** Noteer per strofe het rijmschema in letters.

tekst 40

### Sinterklaasgedichtje

Sinterklaas zat diep na te denken  
Wat hij jou dit jaar zou schenken  
Hij heeft heel de stad afgelopen  
Om wat voor jou te kopen

tekst 42

### Weer naar school

Vandaag ben ik niet blij  
Want de vakantie is voorbij  
Voorbij alle mooie vrije tijd  
Elke dag ontbijt met zorg bereid

Nu moet ik weer naar school gaan  
En keurig stil in de rij staan.  
Hele dagen in de stoel zitten  
Denk erom, niet op meester vitten

De dagen aan het meer en het water  
Die herinnering bewaar ik voor later  
Blauwe lucht en een blijde mama  
En lekker met papa naar de Gamma

Vakantie staat voor weggaan en plezier  
School, dat is nú en hier  
Niets anders te doen dan wat leren  
Ja pap, om later te kunnen studeren.

Ook een beetje voor wat geld  
Zeker, dat is niet het enige wat telt  
Met mijn boot naar het meer en water  
Dat doe ik met mijn geld, later.

tekst 41

### Gedichtje uit een poëziealbum

*Ik zou iets in je album schrijven  
Alleen ik weet niet wat  
Dat we altijd vrienden blijven  
Hoe bevat je dat?*

tekst 43

### 'n Vonkje

Ik ben veel meer dan Nederland,  
Veel meer dan zon en maan.  
Ik ben de zeeën en het strand,  
Ik ben het ruisend graan.

Ik ben veel meer dan nu en toen,  
Dan rijk of zwak of sterk.  
Ik ben veel meer dan de kampioen,  
Dan stad of kroeg of kerk.

Ik ben de boom de bloem de plant,  
Veel meer dan stem of taal.  
Ik ben veel meer dan Nederland,  
Ik ben het allemaal.

Want alle leven dat er leeft,  
Is meer dan uur of tijd.  
Je proeft in al wat leven heeft  
'n vonkje eeuwigheid.

Toon Hermans

## Dichtvormen

Er zijn veel soorten gedichten of dichtvormen en daaronder zijn er die regels hebben over bijvoorbeeld het aantal regels en/of het rijmschema van het gedicht en soms ook over welke thema's zo'n gedicht kan gaan. Voorbeelden van dichtvormen zijn: haiku, klankdicht, limerick, elfje, naamdicht, nonsenspoëzie, sonnet en het vrije gedicht.

Een haiku is een gedicht geschreven in drie regels van 5, 7 en 5 lettergrepen. Met een haiku geef je weer wat je op een bepaald moment ziet of voelt.

- 58** a Tel de lettergrepen van de versregels van de gedichten van tekst 53 en 54.  
b Welke gedicht is een haiku?  
c Welk gevoel geeft deze haiku weer?
- 59** Schrijf zelf een haiku. Werkwijze:
- Kies eerst een onderwerp: bijvoorbeeld iets wat je op dit moment ziet of voelt.
  - Schrijf in een paar steekwoorden op wat je over dit onderwerp denkt of wat er over dit onderwerp in je opkomt.
  - Maak daarvan korte zinnen.
  - Kies daaruit 3 regels en knutsel net zo lang totdat de eerste regel 5 lettergrepen heeft, de tweede 7 lettergrepen en de derde weer 5.

Een klankdicht is een gedicht dat niet uit echte woorden bestaat, maar uit een reeks klanken. Met een klankdicht probeer je een bepaalde sfeer op te roepen.

- 60** a Wat drukken de klanken in de gedichten van tekst 55 en 56 uit?  
b Welke sfeer probeert de dichter op te roepen?

tekst 53

De zon, zee en strand.  
Hoe mooi ruisen de golven  
De wind in mijn haar

Jordi Noort

tekst 54

### Ongetemd

Ongetemd, als ik mocht kiezen  
Dan zou ik alles willen verliezen  
Voor vrijheid, respect en eigenheid  
Ga nu nieuwe kinderen, het is jullie tijd

tekst 55

### DE MUS

Tjielp tjielp – tjielp tjielp tjielp  
tjielp tjielp tjielp - tjielp tjielp  
tjielp tjielp tjielp tjielp tjielp tjielp  
tjielp tjielp tjielp

Tjielp  
etc.

Jan Hanlo

tekst 56

### NACHTKROEG

..... Dà  
Domb\_  
Dà  
Domb\_  
Dà  
Domb\_  
Dà  
Domb\_

Drusch

Dà  
Domb\_  
Dà  
Domb\_

Drisch

Dà  
Domb\_

Rusch

Domb  
...

Anthony Kok,  
Nachtkroeg  
(gedeelte)

**61** Schrijf zelf een klankdicht volgens de twee voorbeelden van tekst 57 en 58. Gebruik niet meer dan 10 regels. Het gevoel dat je wilt uitdrukken, vat je samen in de titel.

Een *limerick* is een grappig gedicht van 5 regels. In de eerste regel wordt meestal een persoon of dier opgevoerd met een plaatsnaam. De regels 1, 2 en 5 rijmen op elkaar en de regels 3 en 4 ook. De regels 3 en 4 zijn heel kort en hebben elk twee klemtonen. In de regels 1, 2 en 5 zitten drie klemtonen.

- 62 a** Geef van de limericken in tekst 59 en 60 aan welke regels op elkaar rijmen (noteer per regel het eerste en het rijmende woord)
- b** Geef aan op welke woorden in de regels de klemtoon ligt.
- c** Tel het aantal lettergepen per versregel.

tekst 59

Een man in de Ierse stad Limerick  
die vond zichzelf een slimmerik.  
Van elk bericht,  
maakte hij een gedicht.  
En zo ontstond daar de limerick!

tekst 60

Er was eens een man in Noordgouwe,  
die dacht een lief meisje te trouwen.  
Maar na een dag of tien,  
had hij het wel gezien.  
Hij is toen maar bijen gaan houwen!

- 63** Schrijf zelf een limerick over iemand die je kent.
- Bedenk een naam van een dorp, stad, streek of land die past bij de persoon over wie je gaat dichten.
  - Schrijf daaronder een aantal zinnen, bijvoorbeeld over:
    - wat het onderwerp in die plaats doet;
    - wat er met het onderwerp gebeurt of aan de hand is;
    - wat het onderwerp zou willen, enz.
- Probeer nu van deze zinnen vijf rijmende regels te maken volgens het rijmschema aabba.

tekst 57

**Blij**

Tra la la la  
La la la laa

Tra la la la  
La la la laa

Traa laa laa laa  
Laa laa laa laa

Là!

tekst 58

**Boos**

Grom  
Grrr  
grrrr  
Grom

Dáááá!  
Báááá!

Bèng!  
Klèng!

- 64** Schrijf nog een limerick. Kies zelf een persoon of dier. De rijmende woorden zijn al gegeven:
- Regel 1: Tiel  
Regel 2: viel  
Regel 3: komen  
Regel 4: dromen  
Regel 5: ziel

**Dit antwoordenboekje zit achterin het oefenboek en is uitneembaar.**

HET GROTE TAALBOEK

OEFENBOEK

Antwoorden

2 3 4 5 6 / 16 15 14 13 12

ISBN 978907790650



	<b>b</b>	balk boter burger dak deftig	donker dooi doorn flauw fris	fris glas grond grot hooi	hotel huis jas jurk kasteel	kater kers kijven krant kronkel	
<b>101</b>	16 52 65 14 17	120 92 109 900 1610	<b>102</b>	XLV XXCVI CV DXXX CML	MCD MCMVL MMX MMMCLI MDXC	<b>103</b>	<b>a</b> Grieks <b>b</b> Spaans <b>c</b> Russisch <b>d</b> Arabisch <b>e</b> Chinees
<b>104</b>	∅ (Deens) • ę, ż (Pools) • æ, Å (Noors) • č, š, ā, ī, ū, ž, ī (Lets)						

## Woorden

### 9 De betekenissen van woorden

<b>1</b>	<b>a</b> geluid <b>b</b> materiaal <b>c</b> naam <b>d</b> geluid <b>e</b> lichaamsdeel <b>f</b> telwoord	<b>g</b> naam <b>h</b> telwoord <b>i</b> telwoord <b>j</b> vorm <b>k</b> materiaal <b>l</b> geluid	<b>m</b> lichaamsdeel <b>n</b> materiaal <b>o</b> telwoord <b>p</b> vorm <b>q</b> geluid <b>r</b> lichaamsdeel	
<b>2</b>	rustig knap aardig raar boos kus fijn griezelig praten schitterend grappig	<b>3</b>	<b>a</b> 11 <b>b</b> 4 <b>c</b> 10 <b>d</b> 9 <b>e</b> 2 <b>f</b> 5 <b>g</b> 7 <b>h</b> 3 <b>i</b> 1 <b>j</b> 8 <b>k</b> 6	
		<b>4</b>	<b>a</b> 7 <b>b</b> 11 <b>c</b> 2 <b>d</b> 10 <b>e</b> 9 <b>f</b> 1 <b>g</b> 5 <b>h</b> 4 <b>i</b> 3 <b>j</b> 6 <b>k</b> 8	
<b>5</b>	<b>a</b> vertellen <b>b</b> tweetal <b>c</b> narigheid <b>d</b> broek <b>e</b> aanvaarden <b>f</b> strafschop <b>g</b> toch	<b>h</b> ontspannen <b>i</b> bellen <b>j</b> verlegen <b>k</b> platvloers <b>l</b> verzameling <b>m</b> klappen <b>n</b> avondeten	<b>o</b> ergerlijk <b>p</b> aandacht <b>q</b> aardig <b>r</b> saai <b>s</b> aankomen <b>t</b> leraar <b>u</b> weerkaatsen	<b>v</b> ingang <b>w</b> tweedehands <b>x</b> aanpak <b>y</b> aardig <b>z</b> ster

a zitmeubel  
 b waar je van eet  
 c lichaamsdeel  
 d als het vriest  
 e speelgoed  
 f mannetjeskat  
 g een gat maken  
 h huidbedekking op  
 vingertoppen en tenen  
 i het lot  
 j pluim  
 k af  
 l stelling  
 m bek  
 n geldla

7 a kauwt/koud  
 b bont/bond  
 c hart/hard  
 d nou/nauw  
 e bod/bot  
 f want/wand  
 g geldt/geld  
 h moet/moed  
 i luid/luit  
 j mijt/meid  
 k lied/liet  
 l rat/rad

8 a 4  
 b 6  
 c 1  
 d 7  
 e 3  
 f 2  
 g 5

9 a 4  
 b 6  
 c 7  
 d 5  
 e 1  
 f 3  
 g 2

10 a 5  
 b 6  
 c 1  
 d 7  
 e 4  
 f 2  
 g 3

11 a lang  
 b wit  
 c vies  
 d breed  
 e leeg  
 f verlies  
 g licht

h makkelijk  
 i saai  
 j nergens  
 k voor  
 l netjes  
 m dom  
 n dichtbij

12 a antwoord  
 b straks  
 c vaak  
 d zonder  
 e samen  
 f recht  
 g minder

h altijd  
 i zuid  
 j licht  
 k oud  
 l later  
 m scherp  
 n schoon

13 a middag/avond  
 b boven  
 c zwak  
 d rustig  
 e modern  
 f waarheid  
 g finish

h niet  
 i winter  
 j iedereen  
 k geluk  
 l gesloten  
 m min  
 n gevaarlijk

14 lachen  
 verliezen  
 weggaan  
 afkeuren  
 eindigen  
 nemen  
 gaan  
 missen

verkleinen  
 verkopen  
 zwijgen  
 dalen  
 scheiden  
 trekken  
 zakken  
 lijmen

15 a 5  
 b 7  
 c 1  
 d 8  
 e 4  
 f 2  
 g 6  
 h 3

16 verleden  
 verschillend  
 eeuwig  
 verdedigen  
 vloed

vals  
 zenuwachtig  
 voordoen  
 dubbel  
 aftrekken

dwerg  
 delen  
 levend  
 heel  
 belonen

lui  
 gevolg  
 loskoppelen  
 helder  
 stilte

verzenden  
 daar  
 meervoud  
 fijn  
 verdriet

17	muziekinstrument	meubel	fruit	speelgoed	gevoel
	gitaar	bank	appel	pop	verdriet
	piano	stoel	banaan	bal	boosheid
	fluit	kast	aardbei	knikker	blijdschap

18 kat, muis, paard, koe, varken  
broek, rok, jurk, hemd, shirt  
moeder, zus, broer, oma, opa  
melk, thee, cola, ranja, sap

19 auto, fiets, bus, tram, metro  
kapper, bakker, agent, chauffeur, arts  
andijvie, spinazie, wortels, bonen, prei  
voorjaar, zomer, herfst, winter

20	hyperoniem	hyponiem
	kleding	spijkerbroek
	eten	vla
	snoep	winegum
	spel	scrabble
	tv-programma	GTST

21 a schoonmaakster  
b buitenlander  
c probleem  
d inbraak  
e gesticht  
f afmaken, doden

22 a Onze vader is overleden.  
b Ik ben nu werkloos.  
c Ze hebben al het vee moeten afmaken.  
d Hij was gemarteld om hem aan het praten te krijgen.  
e Ze hadden veel vernield.  
f Hij heeft teveel gedronken.

23 a zweten  
b plassen  
c ondanks  
d belangrijks

24 a wc c zoek, kwijt  
b eten d vingers

25 a Doei! c juf  
b baas d makker

26	formeel	informeel	modieus	ordinair
	het toilet bezoeken	plassen	sponko doen	zeiken
	hoogst aangenaam	hartstikke fijn	supadupa	retegoed
	niet de middelen	niet de centen	geen duku	geen poen

## 10 De vorm van woorden

	aantal lettergrepen		
	een	twee	drie
maart	huisje	kabouters	
fluit	vlinder	boterham	
korst	liefde	regenjas	
stem	boompje	brievenbus	
twee	zwembad	september	
prijs	gedoe	zaterdag	
geld	juni	ziekenhuis	
vork	gitaar	apenkooi	

	aantal lettergrepen		
	een	twee	drie
schoot	vrede	tafelpoot	
bord	vroeger	kinderstoel	
	spreken	driewieler	
	keuken		
	sleutel		
	lepel		
	beker		
	zandbak		

28	a koning	e toneel	i paleis	m maandag
	b loting	f aarde	j bloempje	n vogel
	c kleding	g kater	k truitje	o perzik
	d paling	h tante	l lente	p walvis

29	ha-mer	a-vond	ge-noeg	vlieg-tuig	voet-stap
	moe-der	be-zoek	mor-gen	au-to	be-ter
	vier-kant	var-ken	de-ken	aard-bei	a-gent
	voe-ten	aan-tal	pi-raat	wor-tel	pot-lood
	ko-men	fo-to	rol-schaats	ho-ning	ver-der
	te-gen	la-ten	o-ver	kra-len	arm-band

30	zang-vo-gel	o-li-fant	groot-moe-der	ein-de-loos	leu-ge-naar
	bin-nen-door	ha-ge-dis	pa-ra-plu	schil-de-rij	ver-ve-lend
	ka-na-rie	e-ve-naar	don-der-dag	ver-stu-ren	snel-trein-vaart
	to-ve-naar	en-ve-lop	boe-ken-plank	a-von-tuur	ge-lo-ven
	ra-te-len	o-ver-val	an-dij-vie	gis-te-ren	te-le-foon

31	speelgoedpaard	tekening	verjaardag	boerderij
	kunstenaar	stouterik	beloning	speelkwartier
	kegelen	ogenblik	iedereen	vakantie
	uiterste	beterschap	metselaar	computer

32			aantal lettergrepen		33	
drie	vier	vijf	open	gesloten		
omkeren	verzekering	bestelpagina	brie-	blok-hut		
ratjetoe	autosnelweg	voetbalstadion	la-	ven		
luisteren	avontuurlijk	keukenkastdeurtje	to-	ter		
tevreden	boomkwekerij			tel-kens		
liefdeloos	politicus			ren		
verzorging	ingetogen			rot-sen		
bruidegom	februari			ver-zoek		
zakelijk	bekentenis		de-	don-ker		
stopcontact	afschuwelijk		de-	ein- loos		
klarinet	mogelijkheid		be-ve-	wan- len		
bladzijde	onruststoker		be-	len		
paardrijles	waterkoker		tri-bu-ne	lang-rijk		
	burenruzie		kwa-li-	teit		
	afwasteiltje		lie-ve-	ling		
	missverkiezing		ma-	fiet-sen ker		
	talentenjacht		o- tre-	ver- ding		
			e- tu-	ven- eel		
			ge- le-	gen-heid		
			ge- te-	meen- huis		
			we- pi-	reld- kam- oen		
			ga-ni-se-	or- ren		
			tri- te	om-fan- lijk		
			ke	speel-goed-		
				win- lier		

- 34 a bak-ker f tel-ler k vul-ling p trim-men u tob-be  
 b klep-per g let-ter l fles-sen q fok-ker v bes-sen  
 c rid-der h zak-ken m rem-men r slim-mer w tref-fen  
 d val-len i lad-der n ken-nen s mol-lig x pap-pa  
 e schop-pen j kud-de o ver-tel-len t leg-gen y war-rig
- 35 a deur-knop c fiets-bel e jas-zak g ijs-lol-ly  
 b post-zak d stoel-poot f haar-speld h schoen-ve-ter  
 i brood-trom-mel
- 36 a ze-bra d pro-bleem g symp-toom j neu-traal  
 b domp-teur e re-cla-me h ka-trol k erw-ten  
 c re-gle-ment f pu-bliek i di-plo-ma l re-kruut
- 37 a an-gel d schen-ken 38 a bo-chel d re-li-kwie  
 b dwin-gen e jan-ken b li-chaam e la-che-bek  
 c don-ker f klun-gel c goo-chem f a-pa-thie
- 39 a bar-sten d ges-pen g ek-ster j ern-stig m hol-ster  
 b herf-stig e kas-teel h res-tau-rant k las-tig n in-kom-sten  
 c rus-tiek f kwis-pe-len i bor-stel l res-pijt o mi-nis-ter
- 40 a klau-wen c flau-we-kul e ver-nieu-wen  
 b kieu-wen d mid-del-eeu-wen f trou-wen
- 41 a dor-stig f rus-te-loos k toe-kom-stig p ver-stan-dig u be-lang-stel-ling  
 b hu-we-lijk g ek-ster l ver-bou-wen q plan-ken v wes-pen  
 c kans-loos h ont-vang-sten m be-las-ting r klin-ker w geeu-wen  
 d drin-gen i ku-chen n ban-kier s ka-chel x ko-nink-lijk  
 e zelf-stan-dig j pes-te-rij o du-wen t plech-tig y be-den-ken
- 42 a deurknop b blinddoek c klaslokaal 43 a boerenjongensijs  
 fietsbel koelkast evenwicht bromfietsverzekering  
 glasbak weektaak snelweg derdewereldland  
 kastdeur armband kruistocht huiswerkvrij  
 voetpad doelpunt wachtwoord pindakaaspot  
 tafelpoot filmster stadhuis voetbalschoen  
 kruiswoordraadsel
- b brandweerauto 44 a boekenplank b stadspark  
 vijfsterrenhotel kattenbak geluidshinder  
 waterkrachtcentrale krantenkop levensadem  
 blindengeleidehond pannenkoek liefdesverdriet  
 zonnebrandcrème bessensap groepsfoto  
 vrachtwagenchauffeur hondenhok damestas  
 luchtdrukpistool fietsenmaker meningsverschil  
 klompendans groentesoep

	c	reuzeleuk zonnestraal maneschijn Koninginnedag beresterk stekeblind zonnebank	45	a	kattenkwaad lampenkap stoelendans Vrijheidsbeeld meisjesnaam	b	stationsplein verrekijker paddenstoel tovenaarskunst zwijnenstal	c	rozenstruik muizenval leeuwenkoning roversnest gemeentehuis	
46	a	leerling-verpleegkundige niet-rokers minister-president ex-vrouw proces-verbaal kandidaat-notaris oud-burgemeester adjunct-directeur secretaris-generaal		b	tv-toestel wc-bril top-2000 VN-missie 65+-kaart y-as jpeg-bestand tussen-n CDA-programma	47	diefje-met-verlos kruidje-roer-mij-niet laag-bij-de-gronds glas-in-lood nek-aan-nek kat-en-muis heen-en-weer hink-stap-sprong zwart-wit kant-en-klaar ja-nee kop-staart gas-en-licht mond-op-mond			
48	a	versieren	e	be-/verzetten	i	gevoel	m	verdieping	q	belonen
	b	besluit	f	gemakkelijk	j	herexamen	n	beginnen	r	genoeg
	c	herkansing	g	geluk	k	gezicht	o	gevecht	s	beroemd
	d	verzenden	h	herinnering	l	berouw	p	bekentenis	t	verlof
49	a	beraad bericht bedrijf	b	gedoe gewicht geduld	c	verdachte verdeling verhaal	d	herkansing hertelling herzien		
50	a	bestellen	e	vergeten	i	gedachte	m	bevelen	q	beslag
	b	toekomst	f	betalen	j	vervormen	n	verliefde	r	verbruik
	c	gebouw	g	verenigen	k	verleiden	o	herleven	s	verlegenheid
	d	vertrouwd	h	herdenking	l	herkennen	p	geroep	t	bewijzen
51	a	oerlelijk	e	onmogelijk	i	ontwennen	m	onbekend	q	inkoop
	b	intriest	f	ontdekking	j	onrecht	n	oeroud	r	inlichting
	c	ontberen	g	ongeluk	k	ontcijferen	o	ontvlammen	s	ontbijten
	d	oneerlijk	h	oerdom	l	incompleteet	p	inrichting	t	oerwoud
52	a	microkosmos	e	presentatie	i	reageren	m	reproductie	q	preparaat
	b	hypermmodern	f	protest	j	present	n	microbiologie	r	micro- organisme
	c	reanimatie	g	hypernervuus	k	pro-actief/ hyperactief	o	prehistorie	s	provoceren
	d	procent	h	reünie	l	microkrediet	p	reactie	t	reconstructie

- 53 a aandachtig d aandoenlijk g futloos j lastig m schuldig of  
b eindelijk of e doelloos h ademloos k schandelijk schuldloos  
eindeeloos f rustig of i verstandig of l kansloos n lieflijk  
c kruidig rusteloos verstandelijk o aanzienlijk
- 54 a boosheid e warmte i veiligheid m heiligdom / q blijheid  
b vriendschap f schoonheid j wetenschap heiligheid r dronkenschap  
c diepte g meesterschap k luwte n broederschap s rijkdom  
d heldendom h zekerheid l kostbaarheid o schaarse / t ziekte  
schaarsheid  
p vrijheid
- 55 a draagbaar b veiling c telbaar of telling  
bakkerij drinkbaar schakeling of schakelaar  
zending verzekering of verzekeraar trilling  
aanstellerij twijfelaar drukkerij  
betovering aaibaar lening
- d vleierij e ontvlambaar f rekbaar  
strafbaar visserij bediening  
sloperij zagerij wasserij  
aantoonbaar beschikbaar beloning  
woning handelaar of handeling draaibaar
- 56 a ziekelijk f gehorig k klakkeloos p jarig  
b bazig g menselijk l verrukkelijk q vriendelijk  
c bewusteloos h koppig m verleidelijk r hulpeloos  
d gelovig i begrijpelijk n huiselijk s erfelijk  
e vreselijk j onzinnig o grenzeloos t gelukkig
- 57 hartelijk, harteloos, 58 a slordig, pezig 59 a babbelaar, bedelaar,  
hartig genadig, gezellig eigenaar, makelaar  
bloedig, bloederig gunstig, bezig b kostbaar, betaalbaar,  
nuttig, nutteloos bereikbaar, herkenbaar,  
eindig, eindelijk, bedilliger, kleverig betrouwbaar  
eindeeloos c belachelijk, gemak- c naamloos, spoorloos,  
verstandig, verstandelijk kelijk, smartelijk, werklloos, weergaloo  
bangelijk kostelijk  
levendig, levenloos
- 60 onoverzichtelijk verhuizing verschrikkelijk betaalbaar  
ontoegankelijk ontsluiting onnodig gewenning  
ontoelaatbaar vertaling onenig ontlading  
onwezenlijk ontwenning onbetaalbaar ontlading  
verwensing verzameling onbetaalbaar verhuizing  
verdamping ontlading verwisselbaar verwisseling  
berekbaar
- 61 -heid achter alle woorden, behalve die op -ing

62	a korsten b poorten c vrouwen d vliegtuigen e bloemen	f stoelen g broeken h kluiten i pleinen j geschenken	k boeken l konijnen m dieren n sprongen o tulpen	p kranten q mutsen r deuren s schermen t leerlingen	u leeuwen v vorken w planken x bergen y grachten
63	a benen b poten c kelen d meren	e ramen f beren g noten h vlotten	i muren j kranen k repen l kuren	mpalen n oren o steken p keren	q beten r vuren s zolen t koren
64	a straffen sloffen kliffen  f pannen dennen vinnen	b heggen vlaggen ruggen  g moppen stippen koppen	c rekken bakken blokken  h karren sterren torren	d ballen stellen rollen  i messen jassen vissen	e kammen bommen remmen  j putten petten latten
65	a wolven b neven c slurven d korven e zalven	f dieven g kluiven h gleuven i graven j slaven	k muizen l prijzen m kiezen n bonzen o lenzen	p glazen q rozen r reuzen s ganzen t klunzen	u werven v vazen w mezen x kazen y wezen
66	a runderen b kalveren c smeden	d leden e schepen f moeilijkheden	g eieren h bladeren i kinderen	j liederen k kleinigheden l lammeren	m goederen n zekerheden o beenderen
67	a industrieën b feeën c studies d knieën	e genieën f toffees g lelies h democratieën	i encyclopedieën j moskeeën k fantasieën l portemonnees	m reeën n coalities o zeeën p komedies	q unies r calorieën s sneeën t conclusies
68	a haviken b krokussen	c monniken d luiwammesen	e baronessen f artikelen	g bangeriken h onderwijzeressen	i vonnissen j engelen
69	a stapels b toeters c ruzies d jongens e bloemetjes	f kegels g eekhoorns h snavels i clowns j torens	k schommels l schrijvers m tralies n horloges o appels	p vogels q vaders r fietsers s televisies t koffers	u hotels v meisjes w luisteraars x pauzes y morgens
70	a paraplu's b kano's c logés d programma's e buggy's	f drama's g auditie's h foto's i lama's j tantes	k regio's l alibi's m menu's n garages o deejays	p pyjama's q ski's r oma's s pony's t abonnees	u radio's v thema's w hobby's x trolleys y cadeaus